

PREVENČIA A ELIMINÁCIA NÁSILIA

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

www.nocka.sk

NÁRODNÉ
OSVETOVÉ
CENTRUM

číslo 1/2019

Seniori a kriminalita

JOSEF SMOLÍK

▼ Inklúzia a riziko ŠIKANOVANIA

MICHAL KOLÁŘ

Aké deti sa
umiestňujú do
„polepšovni“?

PAVEL BRYNDZÁK

Význam ochrany
duševného zdravia
detí a mládeže

IGOR ŠKODÁČEK

Ako sa z filmu
vyvinie
náboženstvo?

PAVOL KOSNÁČ

OBSAH**PREVENCIA A ELIMINÁCIA NÁSILIA****3****Odvrátená tvár
inklúzie – zvýšené riziko
šikanovania**
Michal Kolář**21****Prevenca problémov
spôsobených alkoholom
u detí a dospelujúcich**
Karel Nešpor**8****Aké deti sa umiestňujú
do „polepšovni“?**
Pavel Bryndzák**23****Postavenie dieťaťa v konaní
o výkon rozhodnutia**
Róbert Dobrovodský**11****Domáce násilie
a jeho najčastejšie formy**
Barbora Kuchárová**26****Niektoré aspekty zdravia
vo vzťahu k rizikám
a ohrozeniam virtuality**
Ingrid Hupková**14****Seniori a kriminalita**
Jozef Smolík**29****Konzumizmus
a náboženstvo**
Eva Orbanová**17****Eliminácia násilia
prostriedkami architekta**
Lucia Benkovičová**31****Ako sa z filmu vyvinie
náboženstvo?**
Pavol Kosnáč**19****Význam ochrany duševného
zdravia detí a mládeže**
Igor Škodáček**32****Dobrovoľníctvo
v terénnej sociálnej práci**
Sabína Brédová

Sociálna prevencia

ODBORNÝ ČASOPIS

www.nocka.sk

ročník 14 | č. 1/2019 | ISSN 1336 9679 | EV 4957/14

Vydavateľ: Národné osvetové centrum | Nám. SNP 12 | 812 34 Bratislava | IČO: 00164615

Zostavovateľka a odborná redaktorka: PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Recenzoval: prof. PhDr. ThDr. Andrej Máteľ, PhD.

Jazyková redaktorka: PhDr. Katarína Vrablicová

Vedúca vydania: Mgr. Alexandra Žilavá

Za obsahovú stránku publikovaných príspevkov zodpovedajú autori.

Dátum vydania: máj 2019 | Periodicita: 2× ročne | Náklad: 300ks | Nepredajné.

Časopis je indexovaný v Bibliographia medica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CiBaMed.

PaedDr. Michal KOLÁŘ

Spoločenstvo proti šikanovaniu, z. s., Školské poradenské pracovisko AR, Praha, Česká republika

Odvrátená tvár inklúzie – zvýšené riziko šikanovania

ÚVODOM

Inklúzia – spoločné vzdelávanie – je odvážna a krásna vízia. Cesta k jej naplneniu je však náročná a s prekážkami, ktoré nesmieme podceňovať. Cieľom môjho príspevku nie je hodnotiť inklúziu, ale upozorniť na závažné úskalia – zvýšené riziko šikanovania detí so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Ich utrpenie si možno ťažko predstaviť. (Priznávam, že osobne dávam prednosť čiastočnej inklúzii pred inklúziou plošnou.)

Aby ste sa mohli ponoriť do problému, dovoľm si vás hneď v úvode zoznámiť s intímnu spoveďou obeť šikanovania.

KAZUISTIKA 1:

Prvotné nadšenie pomôcť vozíčkárovi prešlo do šikanovania

Do šiestej triedy jednej pražskej školy prišiel nový žiak. Bol to chlapec s mozgovou obrnou, ktorý musel používať vozík. Privítanie Honzu bolo veľmi pekné a deti boli nadšené, ako mu budú pomáhať. Bohužiaľ, toto nadšenie nevydržalo pri triednej kríze a proti Honzovi sa spustilo šikanovanie, ktoré postupne nadobudlo obľudné rozmery. Predstavu o krutosti si urobíte z výpovede chlapca.

Výpoveď šikanovaného chlapca s mozgovou obrnou

V minulom školskom roku som v škole všade používal vozík. Stávalo sa mi, že som sa nemohol dostať k svojej lavici, pretože v uličkách boli tašky. Prosil som spolužiakov, aby ich dali preč, ale oni nereagovali. Nevedel som, čo mám robiť, snažil som sa cez ne prejsť, ale tým som ich rozhneval a nadávali mi,

že som „kripel“, „dement“, „úbožiak“, ty to „aj tak nezvládneš“. Keď som sa chcel cez prestávky prejsť po chodbe, nechceli ma pustiť. Nastavovali mi nohy pod kolesá vozíka a držali ho. Stávalo sa, že ma roztláčili proti iným deťom a sotili do nich a niektoré som zrazil. Prosil som ich, aby to nerobili, ale oni sa len smiali. Inokedy si ma posúvali sem a tam, vyvolávalo to vo mne hroznú bezmocnosť, kričal som, ale oni sa rehotali ako kone. Niekedy to nezvládli a plnou rýchlosťou som vrazil do zábradlia, až sa mi na vozíku ohli stúpačky. Nakláňali ma nad schodmi a vyhrážali sa mi, že ma pustia dole.

Keď som zostal v triede, pri uchu mi krčili plastové fľaše od pitia. Držal som si uši, ale oni sa len chechtali, že čoho sa bojím. Keď videli, aký to má úspech, priniesli si do školy množstvo balónikov a rozbehli to s nimi to vo veľkom.

O AUTOROVI

Dr. Michal Kolář,
etopéd a psychoterapeut

Dlhodobou sa zaoberá školským šikanovaním. Vytvoril pôvodnú špeciálnu teóriu, vnútornú diagnostiku a diferencovanú liečbu školského šikanovania. Je autorom kníh Skrytý svet šikanovania v školách, Bolesť šikanovania, Nová cesta k liečbe šikanovania a Výcvik odborníkov v liečbe šikanovania. Rovnako je duchovným otcom Hradeckého školského programu proti šikanovaniu, ktorého výsledky patria k najlepším na svete. V poslednom čase pracuje na zavádzaní päťúrovňového koncepčného vzdelávania pre odborníkov na riešenie šikanovania.

Keď som sa snažil dôjsť k lavici peši, nechal som si vozík vzadu za lavicami. Kopali doň a kričali: „Tá kripelkára tu prekáža.“ A potom sa obrátili na mňa: „Vypadni odtiaľto, my ťa tu nechceme.“ Počas hodiny sa často stávalo, že mi spolužiak, ktorý sedel za mnou, kopal do stoličky, niekedy mi kriedou pomaloval chrbát. Jednou z obľúbených zábav okolosediach bolo, že mi nahádzali pod lavicu papieriky a upozorňovali, aký tam mám neporiadok. Bežne mi na sedadlo vozíka rozdrvili kriedu.

Tento školský rok to bolo od začiatku ešte horšie. Denne som počúval nadávky „ty stolička“, „my ťa tu nechceme“, „debil“, „kripel“, „mrzák“, „narodil si sa v Černobyle“, „potrat z Motola“. Po dvoch mesiacoch som šiel do nemocnice. Operácia mi pomohla, v marci sa mi podarilo zvládnuť chôdzu pomocou bariel a oslobodil som sa od vozíka. No po mojom návrate do školy sa začalo ďalšie trápenie. Keď som sa chcel dostať do triedy, zatvárali mi dvere pred nosom. Nie som taký obratný, búchal som na dvere palicou a oni otvorili tak prudko, že som stratil rovnováhu. Ublížovali mi však aj inými spôsobmi. Nevieť, kto to bol, ale keď som si chcel sadnúť, zvalil som sa na zem aj so stoličkou, pretože mala ohnuté nohy. Alebo ma pozdravili, a keď som sa na nich pozrel, hodili mi do tváre kopy papierikov so slovami: „Aj tak ťa raz zabijeme, ty úbožiak, nikdy nezvládneš chodiť.“ Ťažko sa v škole sústredím na učenie. Som z toho smutný.

Záver:

Triedna učiteľka bola z informácie o šikanovaní úplne šokovaná. Túto možnosť absolútne popierala. Našťastie spolupráca s riaditeľkou

a zástupcom riaditeľa bola perfektná. Šikanovanie bolo odborne a bezpečne vyšetrené a jeho liečba bola účinná. Chlapec bol priradený do vedľajšej triedy, kde boli väčšinou dievčatá. Jeho mama nám povedala, že po nejakom čase tam Honza rozkvitol ako ruža. Bolo mu tam dobre. S jeho pôvodnou triedou sa intenzívne pracovalo.

1. ŠIKANOVANIE ŽIAKOV S HENDIKEPOM JE BOLESTIVÝ PROBLÉM, KTORÝ SA NESMIE PREHLIADAŤ

Poznámka k terminológii:

Školské šikanovanie zasahuje inkudovaných žiakov a študentov všetkých typov škôl. Pre zjednodušenie a prehľadnosť však budem hovoriť iba o deťoch a žiakoch. S tým, že tieto pojmy zahŕňajú aj študentov SŠ a VŠ, mladých ľudí.

Pod termín žiak s hendikepom budú spadať aj nadaní žiaci, ktorí nemajú hendikep, ale existuje u nich podobne zvýšené riziko šikanovania ako u detí s hendikepom. Všetky skupiny inkudovaných detí zahŕňa termín žiak so špeciálnymi vzdelávacími potrebami. Pre potreby článku sa však vždy nehodí.

Šikanovanie v školách je závažne rozšírený fenomén, ktorý spôsobuje mnoho utrpenia a bolesti. Tento fakt už nemožno jednoducho spochybniť, tak ako to bolo predtým. (Podrobnejšie informácie o výskyte šikanovania na českých školách pozri Kolář, 2011.)

Ako sú na tom so šikanovaním inkudovaní žiaci?

O tom sa oficiálne nehovorí. Pritom prax ukazuje, že tieto deti sa stávajú častejšie obeť šikanovania než žiaci z bežnej populácie. Sám som riešil šikanovanie pri všetkých typoch hendikepov a odlišností, ktoré sú zahrnuté v materiáloch k inklúzii.

Drastické zistenia výskytu šikanovania u detí s poruchami autistického spektra

Zvýšené riziko šikanovania možno zreteľne dokumentovať pri

Avšak hlbším zdrojom sú tendencie človeka vytvárať nerovnosť **s cieľom uspokojiť svoje egocentrické a sebecké potreby.**

deťoch s poruchami autistického spektra (ďalej tiež PAS). V školskej praxi sa stretávam najčastejšie s diagnózami autizmus, atypický autizmus a Aspergerov syndróm. Ide o najľahšie prípady, tzv. vysoko funkčný autizmus. Napriek tomu skúsenosti týchto detí so šikanovaním sú drastické. Preukázateľný a hodnotný je v tomto zmysle výskum výskytu šikanovania v rámci ZŠ a SŠ žiakov a študentov s poruchami autistického spektra (L. Bittmannová a J. Bittmann, 2016). Ukázalo sa, že 70 % detí s PAS je v škole a v triede šikanovaných. Závery niektorých zahraničných výskumov sú ešte nepriaznivejšie (N. Dubin, 2009). Trápenie týchto detí ilustruje nasledujúca kazuistika.

KAZUISTIKA 2:

Suicídálne tendencie chlapca s PAS, zrútenie asistentky pedagóga

Mamička v liste píše o šikanovaní syna s PAS v 5. triede. Na jej naliehavú žiadosť o pomoc reagovalo vedenie školy obranne, nie však odborne.

Žiaci Jirku neprijali. Niekoľko z nich ho napádalo slovne, ale i fyzicky. A to napriek tomu, že s ním bola asistentka pedagóga. Napísali sme vedeniu školy, informovali o šikanovaní syna a žiadali o naliehavú pomoc. Riaditeľka nám po nejakom čase odpovedala, že údajné šikanovanie vyšetřovali, ale nepotvrdilo sa. Nikto však nerozprával ani s Jirkom, ani so mnou, ani s pani asistentkou, ktorá bola pri všetkých útokoch. V ruke nemáme nič, žiadny zápis. Keď nám v ten deň pani asistentka povedala, že Jirka je na tom naozaj zle a hovorí o samovražde, rozplakala sa. Nasledujúci deň zostala na púťke a syn doma.

Prečo to tak je?

Najskôr si zodpovieme, kto sa môže stať obeťou šikanovania. Kto je vo zvýšenej miere ohrozený šikanovaním? Za nepriaznivých okolností sa môže stať obeťou každé dieťa. (To platí aj o agresoroch.) Avšak existujú deti, ktoré sú ohrozené šikanovaním častejšie. Za najrizikovejší faktor považujem ich zvýšenú zraniteľnosť (vulnerabilitu) a odlišnosť v rámci kľúčových vlastností a noriem skupiny. To vo veľkej väčšine spĺňajú inkudované deti – sú zvýšene zraniteľné a často nápadne odlišné. Túto realitu vysvetľuje ďalšia kazuistika.

KAZUISTIKA 3:

Sexuálne zneužitie mentálne postihnutého dievčaťa

Pani učiteľka dostala do triedy dve mentálne postihnuté dievčatá. Nikto ju na to nepripravil. V škole v prírode jedno z dievčatiek spolužiaci veľmi brutálne sexuálne zneužili. Donútili ju k masturbácii, strkali jej ceruzku do prirodzenia (vagíny) a pod. O zistení tejto závažnej skutočnosti škola rodičov neinformovala. Triedna učiteľka prežívala silné pocity viny a následne sa psychicky zrútila.

2. SOCIÁLNO-PSYCHOLOGICKÝ POHLAD NA ŠIKANOVANIE DETÍ S HENDIKEPOM

2.1 Kto šikanuje inkudovaných žiakov, sú to nejaké monštrá?

Na začiatku položím závažnú otázku. Kto šikanuje žiakov s hendikepom, kto je schopný ubližovať bezbranným spolužiakom? Napríklad spolužiakovi, ktorý je telesne postihnutý a pohybuje sa na invalidnom vozíku. Pripomeňte si kazuistiku 1, ktorú som uviedol hneď v úvode. Odpoveď je dôležitá pre našu pomoc pri predchádzaní a riešení šikanovania.

Najskôr malá spomienka na prvé stretnutie odborníkov k téme šikanovania v roku 1989. Renomovaní profesori psychiatrie tu prezentovali názor, že iniciátor šikanovania je anetický psychopat. (Naproti tomu obeť je astenický psychopat.) Skrátka, zlo zaodeli do hávu

psychopatológie. Iste to v niektorých prípadoch platí. A skutočne sa to tak môže javiť, hlavne u starších a skoro dospelých útočníkov. Avšak v skutočnosti iniciátormi šikanovania nie sú psychopati, ľudia s poruchou osobnosti, ale v drvivej väčšine normálne deti. (Ak by sme pripustili, že to sú psychopati, tak by sme sa vzhľadom na ich množstvo museli domnievať, že do našich škôl sú starostlivo vyberaní psychopati a väčšina normálnych detí má do školy zakázaný vstup.)

Takže to zhrniem. Iniciátori šikanovania inkludovaných detí nie sú monštrá. Sú to prevažne normálni žiaci, snáď iba viac egoistickí a egocentrickí.

2.2 Šikanovanie ako súčasť „obyčajných“ skupinových procesov – skupinovej inklúzie a exklúzie

Povedali sme si, že iniciátori šikanovania sú väčšinou normálne ľudské bytosti. Čo to sú teda za tajomné sily, ktoré premieňajú slušného žiaka na brutálneho útočníka šikanovania? Odpovedať je náročné, chcelo by to viac priestoru. (Koho tento problém zaujíma, podrobnejšie informácie nájde v knihe Nová cesta k liečbe šikanovania, Portál, 2011.) Zmienim sa tu len o jednej veci, ktorá hrá dôležitú úlohu v spúšťaní šikanovania voči inkludovaným žiakom. Sú to deštruktívne, pozitívne neregulované procesy skupinovej inklúzie a exklúzie, teda procesy prijímania a vylučovania v školskej skupine.

Na začiatok sa zameriam predovšetkým na rizikový faktor – odlišnosti.

2.3 Odlišnosť dieťaťa je sama osebe rizikom pre vznik šikanovania

V každej novej skupine – triede – prebiehajú zákonité procesy. Skupina má svoj vývoj a svoje etapy. V priebehu dvoch mesiacov sa väčšinou zreteľne rysuje vzťahová štruktúra – roly, pozície, vedenie, moc atď. Okrem iného sa rodia a utvárajú nepísané a neformálne normy skupiny. Tieto normy dikтую, čo si majú členovia skupiny myslieť a ako sa majú správať. Ur-

Čiastkové prieskumy študentov vysokých škôl ukazujú, že 60% pedagógov sa so žiadnym vzdelávaním k problematike „školského šikanovania“ nestretlo.

čujú ich žiaci na vrchole vzťahovej hierarchie. Tieto kľúčové osobnosti taktiež rozhodujú, kto je súčasťou skupiny – kto do skupiny patrí, ale i kto je odlišný a do skupiny nepatrí.

Ten, kto je takto označený, má smolu. Odlišnosť nie je vopred daná, je to predovšetkým záležitosť skupinovej konštelácie. Avšak žiaci so špeciálnymi vzdelávacími potrebami majú významne väčšiu šancu, že dostanú kartu Čierneho Petra. Skupina sa proti odlišnému žiakovi vymedzuje a na jeho účet nelútostne upevňuje svoju súdržnosť – identitu (podobnosť – patríme k sebe). Označeného žiaka odsúva na okraj a izoluje. Izolácia väčšinou prerastá do šikanovania. (Dovolím si ešte doplniť poznámku. Odlišnosť sa týka hlavne dvoch oblastí. Žiak môže byť odlišný na úrovni osobnosti a na úrovni plnenia noriem.)

Agresori často tvrdia, že šikanovali niekoho kvôli tomu, že je iný. Napríklad preto, že má odlišnú rasu. Rasové rozdiely môžu u niekoho skutočne vyvolať strach a agresiu. Avšak hlbším zdrojom sú podľa môjho názoru tendencie človeka vytvárať nerovnosť s cieľom uspokojiť svoje egocentrické a sebecké potreby. Keď nie je prítomná rasová odlišnosť, deti si ju pri „hrovom“ šikanovaní vymyslia. (Podrobnejšie pozri kapitolu Rasizmus v službách šikanovania v knihe Bolest šikanovania, Kolář, 2005.)

2.4 Štádiá šikanovania a žiak s hendikepom

(Vývoj skupinových noriem podporujúcich šikanovanie voči odlišnému žiakovi)

Snáď sa mi podarilo zrozumiteľne

vysvetliť rizikovosť samotnej inakosti pre vznik šikanovania. Ďalej opíšem, ako sa šikanovanie vyvíja voči inkludovanému žiakovi. Vzhľadom na limitovaný rozsah textu načrtnem pri každom stupni šikanovania aspoň smer účinnej intervencie.

Podstatné je, že školské šikanovanie je choroba skupinovej demokracie a má svoj zákonitý vnútorný vývoj. Podľa mojej klasifikácie rozlišujem päť štádií šikanovania (Kolář, 2011). Na začiatku chcem zdôrazniť fakt, že z hľadiska formy agresie existuje šikanovanie fyzické, psychické a zmiešané. Tu opíšem základnú – zmiešanú podobu vývoja šikanovania.

Ešte pripomeniem jednu vec. Pri psychickým šikanovaním zostáva princíp štádií nezmenený. Jeho podoba je však iná. V popredí je nepriama a priama verbálna agresia, čiže psychické násilie. Často sa zraňuje „iba“ slovom a izoláciou. Rozdiel je teda v tom, že sa nestupňuje fyzické násilie, ale psychické. Krutosť psychického násillia sa však v ničom nelíši od najbrutálnejšej fyzickej agresie. Psychické šikanovanie môže byť taktiež pokročilé a môže dosiahnuť dokonalú – totalitnú podobu. Uvedená psychická totalitná podoba sa vyskytuje voči deťom s hendikepom. V poslednom čase som sa s ňou stretol niekoľkokrát.

PÄŤ ŠTÁDIÍ ŠIKANOVANIA ŽIAKA S HENDIKEPOM

PRVÉ ŠTÁDIUM:

Zrod ostrakizmu

(identifikácia zvýšenej zraniteľnosti a odlišnosti žiaka so špecifickým vzdelávacími potrebami)

V podstate ide o to, že v každej skupine sa vykryštalizujú žiaci, ktorí sú na sociometrickom chvoste. Sú najmenej vplyvní a najmenej obľúbení. Existuje zvýšené riziko, že sa do tejto pozície dostane inkludované dieťa, pretože spolužiaci ho často identifikujú ako zvýšene zraniteľné (vulnerabilné) a odlišné.

Ostatní ho viac či menej odmietajú, nebavia sa s ním, robia si na jeho účet „drobné žartíky“. Ide o mierne, prevažne psychické formy násillia, keď sa okrajový člen skupiny necíti dobre. (Je dobré vedieť, že

za vylučujúcim správaním býva u niektorých detí tzv. preventívny motív. Obávajú sa, aby sa samy nestali obeťou – „čiernou ovcou“. Majú strach zo sociálnej smrti – vylúčenia zo skupiny. Svojím spôsobom platí „radšej on než ja.“) Táto situácia je už zárodočnou podobou šikanovania a obsahuje riziko ďalšieho negatívneho vývoja. Nemusí však hneď ísť o zreteľné odmietanie žiaka s hendikepom. Situácia sa môže vyvíjať na prvý pohľad dobre. Napríklad v kazuistike 1 – v príbehu o vodičkárovi – z nového spolužiaka, chlapca s mozgovou obrnou, boli deti spočiatku nadšené, ako mu budú pomáhať. Ale bola tam zvýšená zraniteľnosť a odlišnosť a bolo iba otázkou času, kedy bude ich nadšenie podrobené skúške.

DRUHÉ ŠTÁDIUM:

Pritvrdzovanie manipulácie a ojedinelá subtilná fyzická agresia

(rozptýlený negatívny proces ubližovania odlišnému a zvýšene zraniteľnému žiakovi pokračuje) Ostrakizmus prerastá do ďalšieho vývojového štádia najčastejšie z dôvodu krízy v skupine. Tá nastáva v podstate vždy a sama osebe nie je vôbec zlá. Dáva skupinovému organizmu triedy šancu pozitívneho rastu. Keď sa však skupina ponechá sama na seba, veľmi často deti na riešenie situácie použijú mechanizmus zvaný scapegoating, pri ktorom ide o upevnenie súdržnosti skupiny na účet vnútorného nepriateľa – obetného baránka. A to je v našom prípade zvýšene zraniteľný a odlišný žiak. Môže to byť napríklad, ako som opisoval v kazuistikách, vodičkár, mentálne postihnuté dieťa, žiak s PAS. Ten začne inštinktívne slúžiť ako ventil či ako hromozvod. Spolužiaci si na ňom odreagovávajú svoje neprijemné pocity, prameniace napríklad z očakávanej ťažkej písomnej práce, z konfliktu s učiteľom alebo len z toho, že chodenie do školy ich jednoducho obťažuje. Vyčleňovanie sa pritvrdzuje a objavuje sa i subtilná fyzická agresia. Tá však nemusí byť prítomná. Môže sa rozvíjať iba psychické šikanovanie. Útočníci ako častý dôvod ubližovania udávajú silnú

Existujú deti, ktoré sú ohrozené šikanovaním častejšie.

Za najrizikovejší faktor považujem ich zvýšenú zraniteľnosť a odlišnosť v rámci kľúčových vlastností a noriem skupiny.

nespokojnosť s „výhodami“ žiakov v režime inklúzie: „má privilégiá, ktoré my nemáme, učitelia mu nadržávajú, dávajú mu lepšie známky, má ľahšie otázky v písomkách, má viac času na vypracovanie úloh, asistentka mu radí, chodí si z triedy, kedy chce, vysmieva sa nám.“

Poznámka k riešeniu 1. a 2. štádia

■ Prvá pomoc

Prvé dve štádiá šikanovania sú difúzne – neorganizované, náhodné. Keď pedagóg vie ako, môže šikanovanie účinne a bezpečne zastaviť prostredníctvom scenárov pre počiatkové šikanovanie. V niektorých vhodných prípadoch, keď použijeme netrestajúcu metódu, možno využiť aj metódu uzmierenia a ospravedlnenia.

■ Celková liečba skupiny

Prvé dve rozptýlené štádiá, keď sa negatívny proces rodí a nemá ešte korene, často možno zvládnuť pomocou programov osobnostnej a sociálnej výchovy, ktoré reflektujú šikanovanie.

Malá reflexia k prevencii šikanovania

Pripraviť deti prostredníctvom odbornej prednášky na vlúdne prijatie odlišného žiaka je určite správny postup. Samo osebe to však zďaleka nestačí. Stáva sa, že keď sa deti dozvedia, čo konkrétnemu dieťaťu s hendikepom prekáža, naopak to s chuťou robia. Často sa na to prídu až po dlhšom čase. Účinnosť prednášky je zásadne podporená prostredníctvom komunitného modelu vedenia triedy.

TRETIE ŠTÁDIUM (kľúčový moment):

Vytvorenie jadra agresorov

Vytvára sa skupina agresorov, úderné jadro. Títo šíritelia „vírusu“ začnú spolupracovať a systematicky, už nie náhodne, trápiť – šikanovať zvýšene zraniteľnú a odlišnú obeť. Jadro agresorov vymýšľa ďalšie a ďalšie žartíky.

■ Vodičkára púšťajú zo schodov, posielajú si ho sem a tam.

■ Chlapca s atypickým autizmom trápia neznesiteľným zvukom – zozadu mu pri ušiach krčia PET fľašu, púšťajú mu guľometnú strelbu zo smartfónu pri tvári. Volajú ho medzi seba, ale keď k nim príde, smejú sa, že také monštrum za kamaráta nechcú.

V tomto období sa taktiež začínajú písať petície žiakov, že tú postihnutú Marušku či Honzu v triede nechcú. V treťom štádiu sa niekedy pridávajú už aj rodičia, píšu petície, žiadajú o zvolanie mimoriadnej schôdzky rodičov. Viem o prípadoch, keď sa niektorí učitelia spolupodieľajú na vyčleňovaní a šikanovaní inkludovaného dieťaťa. Stačí obyčajná pasivita, keď nereagujú na zreteľné ubližovanie. Tým podporujú – legalizujú odmietanie dieťaťa s hendikepom.

Agresori v treťom štádiu šikanovania bojujú o moc. Je to veľmi vážna situácia.

Poznámka k riešeniu 3. štádia

■ Prvá pomoc

V treťom štádiu je už situácia omnoho náročnejšia než v predchádzajúcich dvoch. Existuje skryté organizované jadro agresorov, ktoré kladie liečbe tuhý odpor. Prvá pomoc musí mať špeciálny a v nejakej miere reštriktívny charakter.

■ Celková liečba

Práca s triedou v treťom štádiu vyžaduje špecializovaný program proti šikanovaniu.

ŠTVRTÉ ŠTÁDIUM:

Väčšina prijíma normy

(agresori sa ujímajú vlády v skupine)

Normy agresorov sú prijaté väčšinou a stanú sa nepísaným zákonom. Je možné vyjadriť to skratkou: „Budeme ho trápiť a prinútime ho,

aby odišiel. Je to postihnutý kripel, mrzák, potrat z Motola, dement – nepatrí do našej triedy.“ Len čo príde k tomuto zlomu, normy sa stanú nepísaným zákonom. V tomto období získava neformálny tlak ku konformite novú dynamiku a málokto sa mu dokáže postaviť. Platí: „Buď si s nami, alebo proti nám.“

PIATE ŠTÁDIUM:

Totalita alebo dokonalé šikanovanie

(Programom nie je výučba, ale šikanovanie žiaka s hendikepom. Celá trieda chce, aby odlišný žiak odišiel.)

Násilie voči inkludovanému žiakovi prijímajú ako normu všetci členovia triedy. Šikanovanie sa stáva skupinovým programom. Vo štvrtom a piatom štádiu hrozí reálne riziko prerastania paraštruktúry šikanovania do oficiálnej školskej štruktúry. Stáva sa, že niektorí pedagógovia otvorene podporujú agresorov a prijímajú neformálne normy triedy. Chcú, aby dieťa s hendikepom odišlo. Taktiež rodičia podnikajú razantné kroky vedúce k odchodu inkludovaného žiaka.

Poznámka k riešeniu 4. a 5. štádia

Podľa mojich skúseností pri rozvinutí pokročilého šikanovania väčšinou nemožno žiaka s hendikepom zachrániť. Musí odísť inam, aspoň do vedľajšej triedy. Samozrejme, aj po odchode obete je nutné s chorou skupinou pracovať. Treba zmeniť konšteláciu, rozbiť jadro agresorov, čo sa v praxi ťažko naplňa. Na ilustráciu tejto situácie uvediem aspoň jednu kauzistiku.

KAZUISTIKA 4:

Niekoľkohodinový kvľivý plač mentálne postihnutého dievčaťa

Mentálne postihnuté dievčatko malo v škole asistentku a dostávalo dobré známky. Veľmi sa snažilo. Netrvalo však dlho a celá trieda ho začala nenávidieť. Vnímali to tak, že mu učitelia nadržiavajú. Ono potom doma kvľivo plakalo celé hodiny. Otec dievčaťa, primár v nemocnici, sa obrátil na školu o pomoc. Prirovnal vzťahy k vyhrote-

Podrobnejšie sa možno s riešením tohto problému zoznámiť v publikácii Výcvik odborníkov v liečbe šikanovania (Kolář, 2013), ktorá existuje aj v elektronickej podobe a je dostupná na internete.

nej rozvodovej situácii, keď jeden z manželov tvrdí, že s tým druhým nemôže byť pre neprekonateľný odpor. Po jeho žiadosti sa do riešenia situácie zapojili odborníci zvonku, ale situáciu sa už nepodarilo zachrániť. Liečba šikanovania mala prísť skôr.

ZÁVER

Čo sa dá urobiť pre ochranu detí s hendikepom pred šikanovaním

Základným predpokladom účinnej ochrany inkludovaných detí pred šikanovaním je aspoň minimálna pripravenosť pedagógov, ale i ďalších odborníkov na riešenie šikanovania. Situácia je však nepriaznivá – väčšina učiteľov, vychovávateľov, psychológov a špeciálnych pedagógov nie je pripravená. Hlavným dôvodom je neuspokojivá príprava pre túto oblasť. Vzdelávanie je „záplatové“ a nesyستémové. Týka sa to vysokých škôl, ale aj ďalších vzdelávacích inštitúcií. V drvivej väčšine prevažujú krátkodobé a jednodenné semináre, ktoré nemôžu naplniť potreby praxe a nevedú k získaniu ucelenej minimálnej kvalifikácie na riešenie šikanovania.

Doterajšie možnosti vzdelávania úplne znemožňujú prípravu špecialistov na liečbu šikanovania, a teda i ďalších kvalifikovaných školiteľov. Je to bludný kruh.

Na dokreslenie situácie ešte jeden fakt. Opakované čiastkové prieskumy študentov vysokých škôl ukazujú, že 60 % pedagógov sa so žiadnym vzdelávaním nestretlo a ani nečítalo žiadnu knihu k danej problematike.

Z tohto dôvodu som vypracoval päťúrovňové koncepčné vzdelávanie, ktoré sa snažím v rámci projektu MŠMT „Školské šikanovanie“ a programov vysokých škôl zavádzať do praxe (Kolář, 2013, 2014, 2016, 2017, 2018). Bol by som rád, keby už teraz boli prvé dve úrovne v malej miere dostupné pre ozajstných záujemcov. Podrobnejšie sa možno s koncepčným vzdelávaním zoznámiť v publikácii Výcvik odborníkov v liečbe šikanovania (Kolář, 2013), ktorá existuje aj v elektronickej podobe a je dostupná na internete.

LITERATÚRA

- Bittmannová, L., Bittmann, J. 2016. Prevence a účinné řešení šikany. Praha: Pasparta, 2016, 62 s. ISBN 978-80-88163-53-4.
- Dubin, N. 2009. Šikana dětí s poruchami autistického spektra. Praha: Portál, 2009, 184 s. ISBN 978-80-736-553-0.
- Janošová, P., Kollerová, L., Záborská, K., Kressa, J., Dědová, M. 2016. Psychologie školní šikany. Praha: Grada, 2016, 416 s. ISBN 978-80-247-2992-3.
- Kolář, M. 2011. Nová cesta k léčbě šikany. Praha: Portál, 2011, 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.
- Kolář, M. 2005. Bolest šikanování (druhé vydání). Praha: Portál, 2005, 255 s. ISBN 80-7367-871-5.
- Kolář, M. 2013. Výcvik odborníků v léčbě šikany. Praha: PVŠPS, 2013, 107 s. ISBN 978-80-904748-2-6.
- Kolář, M. 2016. Odborník na řešení školní šikany a kyberšikany první úroveň. Praha, NIDV, 2016, 54 s. ISBN 978-80-86956-93-0.
- Kolář, M. 2014. Koncepční vzdělání odborníků pro řešení šikany (1. část). Školní poradenství v praxi, č. 1, 2014, s. 34-36, ISSN 23363436.
- Kolář, M. 2014. Koncepční vzdělání odborníků pro řešení šikany (2. část). Školní poradenství v praxi, č. 2, 2014, s. 33-35, ISSN 23363436.
- Kolář, M., Feketeová, T., Vincejová, E. 2017. Závěrečná zpráva k první etapě projektu MŠMT „Školní šikana“ (Nastartování systémové změny ve vzdělávání odborníků na řešení šikanování). Praha: NIDV.
- Kolář, M. 2018. Závěrečná zpráva k druhé etapě projektu MŠMT „Školní šikana“ (Nastartování systémové změny ve vzdělávání odborníků na řešení šikanování). Praha: NIDV.
- Thorová, K. 2016. Porucha autistického spektra. Praha: Portál, 2016, 488 s. ISBN 978-80-262-0768-9.

Aké deti sa umiestňujú do „polepšovni“?

Do špeciálnych výchovných zariadení (ďalej len „ŠVZ“), ako sú diagnostické a reedukačné centrá, sa umiestňujú deti s poruchami správania, u ktorých ambulantná starostlivosť nevedla k náprave. Pojem poruchy správania je veľmi široký a nejednotný, či už v zmysle terminológie, alebo klasifikácie. Pre medicínsky prístup sú typické nozologické klasifikácie, najpoužívanejšou je MKCH-10. Na druhej strane empirické klasifikácie, ktoré používajú pedagógovia a psychológovia, vychádzajú zo skúseností a pozorovania typického pre pedagogický a psychologický prístup. Interdisciplinárny rozdiel je pravdepodobne spôsobený tým, že pedagógovia, psychológovia, sociálni pracovníci sa v praxi stretávajú so širším spektrom správania, ktoré ešte nemusí spĺňať kritériá medicínskej diagnózy, ale už spôsobuje závažné problémy v socializačnom procese, vyžadujúce odbornú intervenciu.

V tejto súvislosti sa potom skôr používa pojem problémové správanie, ktoré je natolko závažné, že vyžaduje odbornú intervenciu, ale nedosahuje ešte patologický charakter porúch správania. Najnovšiu systematizáciu problémového správania v slovenskej odbornej literatúre ponúka Labáth (2008). Navrhne jednotný pojem dissociálne poruchy správania, pričom dissociálne správanie ako proces sa vyznačuje vývinom od nenápadných adaptačných problémov až po závažnú protispoločenskú činnosť. Rozdiely v intenzite prejavov sú určené typom predpony. Pojem asociálny má význam nedostatočne sociálny a predstavuje najnižšiu úroveň dissociálneho správania. Pojmom dissociálny sa myslí narušené správanie, nevhodné, nepri-

merané sociálne správanie. Antisociálny vyjadruje závažnú protispoločenskú činnosť.

Osobitným typom porúch sú poruchy správania na báze hyperaktivity, neschopnosti sebaovládania, impulzivnosti a narušenej pozornosti. Základ týchto porúch tkvie v organickej nezrelosti či diskretnom poškodení CNS, ide o poruchu pozornosti spojenú s hyperaktivitou alebo poruchu pozornosti bez hyperaktivity ADHD/ADD (Train, 2001).

PROBLÉM ZVLÁDNUŤ SVOJE EMÓCIE

Do ŠVZ sa deti umiestňujú najmä pre záškoláctvo, nerešpektovanie autorít, nerešpektovanie pravidiel, klamanie, trestnú činnosť, agresívne správanie, užívanie návykových látok (Fehérová a kol., 2006). K podobným záverom sme prišli s kolegyňou Poláchovou vo svojom

výskume v roku 2011. Ako najčastejšie príčiny umiestnenia chlapcov do DC sme identifikovali záškoláctvo, trestnú činnosť, úteky z domu alebo detského domova (DeD), nerešpektovanie pravidiel doma alebo v DeD, alkohol, drogy. Na základe uvedeného porovnania dôvodov umiestnenia konštatujeme, že do ŠVZ sú umiestnení chlapci pre nepravé dissociálne poruchy (Labáth, 2008), záškoláctvo, závislosti, nerešpektovanie autorít.

Typický profil chlapca umiestneného do ŠVZ zahŕňa neadekvátne mechanizmy zvládania záťažových situácií a nízku úroveň reziliencie, takže takéto dieťa nie je schopné adekvátne fungovať v rodine, širšej spoločnosti a škole (Pazaratz, 2009). Deti v ŠVZ môžu byť emocionálne labilné, pokrytecké, dráždivé, ukričané. Majú problém udržať svoje emócie v hraniciach normálneho akceptovateľného afektu.

Niektoré deti nie sú schopné regulovať svoje správanie, pretože majú problémy s pozornosťou, nervozitou alebo zvládaním hnevu. Majú výrazné výkyvy nálad, výbuchy hnevu alebo hostility, potom sa utiahnu, uniknú do namrzenosti, nevlúdnosti, depresie a seba-poškodzovanie. Konajú kompulzívne (užívanie drog, inhalovanie, promiskuita, násilie, seba-poškodzovanie). Neuvedomujú si, že tieto reakcie v správaní často pramenia z pocitov nedostatočnosti. Ich situáciu navyše komplikuje výrazná nedôvera k okoliu, najmä k dospelým.

DÔVODY AGRESÍVNEHO SPRÁVANIA

Emocionálne nezrelé deti sú často zmätené alebo zahltené emóciami a nedokážu vnímať, ako sa cítia iní

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Pavel Bryndzák, PhD.

Vyštudoval sociálnu prácu, odbor špeciálna pedagogika. Od roku 1996 pracuje v diagnostických centrách ako vychovávateľ, sociálny pracovník, špeciálny a liečebný pedagóg. Štrnásť rokov je riaditeľom DC v Záhorskej Bystrici a súčasne prednáša na VŠZaSP sv. Alžbety. Predmetom jeho záujmu je dieťa, ktorému je poskytovaná starostlivosť v inštitucionálnej starostlivosti, a systém prevýchovy rizikovej mládeže s poruchami správania. Zaoberá sa modelom režimových prvkov skupinových foriem práce, vedením terapeutických skupín a komunit.

ľudia. Neuvedomujú si, že vplývajú na iných ľudí ani ako ich iní ľudia vnímajú. Keď im niekto povie, že potrebujú pomoc, urazia sa. Zlostné výbuchy sú spôsobené nízkou frustračnou toleranciou, nepríjemne prežívanou úzkosťou a slabou reguláciou pohnútok. Niektoré deti reagujú zlostne stále (na dospelých, na ženy, na príslušníkov menšín alebo na rovesníkov), lebo sú na to zvyknuté, ale tiež orientujú svoj hnev na autority. Okrem toho testujú dospelých, či nimi môžu manipulovať, ovládať ich pomocou svojho hnevu, ako to robia s rovesníkmi alebo rodičmi.

Uvedené charakteristiky detí umiestňovaných do ŠVZ naznačujú, že väčšina týchto detí má problém v sociálnych vzťahoch, zvládání záťažových situácií a prežívání emócií. Na otázku „Čo spôsobuje opozičné, vzdorovité a agresívne správanie?“, ktorú často kladú rodičia i odborníci v praxi, Pazaratz (2009, s. 191-193) uvádza nasledujúce vysvetlenia, z ktorých vyberám len niektoré:

1. Zlyhanie v odmeňovaní alebo uznaní kooperatívneho a pozitívneho správania

Bez uznania, pochvaly a posilnenia (odmeny) za kooperatívne a ochotné správanie sa deti prakticky nemajú prečo správať pozitívne alebo spolupracovať v súlade s očakávaniami. Mnohé deti umiestnené v zariadeniach majú skúsenosti s reakciami hnevu za svoje neprimerané správanie. Trestanie posilňovalo ich opozičné, vzdorovité a agresívne správanie, získavali si ním pozornosť, uznanie a sebavedomie.

2. Neprimerané reagovanie dospelých na nevhodné správanie detí

Deti s neprimeraným alebo impulzívnym správaním typicky získavajú menej odmen za kooperatívne správanie, príliš veľa tvrdých dôsledkov za zlé rozhodnutia a v iných prípadoch zasa žiadne dôsledky za nevhodné správanie. Niektoré deti nikdy nezažili, že by si ich správanie niekto všimol, usmerňoval ich alebo povzbudzoval, preto sa opozičné a vzdorovité

Niektoré deti reagujú zlostne stále, lebo sú na to zvyknuté. Okrem toho testujú dospelých, či ich **pomocou svojho hnevu môžu ovládať, ako to robia s rovesníkmi a rodičmi.**

správanie stalo súčasťou ich vyvíjajúcej sa osobnosti. Nekonzistentné výchovné vedenie zvyšuje potenciálne riziko vývinu antisociálneho správania u detí.

3. Prílišné spoliehanie na trest

Excesívne používanie trestov zhoršuje problémové správanie. Deti sa stanú imúnymi voči záplave trestov, pretože si na ne zvyknú alebo nemôžu pred takým zaobchádzaním uniknúť. Preto sa týrané deti naučia reagovať podobne. Aby sa vyhlí trestu, niektoré deti sa začínú správať zákerne. Môžu sa báť svojich rodičov a v skutočnosti sa im začnú vyhýbať. Trest môže spočiatku zredukovať opozičné správanie, ale nezmení konanie dieťaťa v budúcnosti, pretože nezmení jeho motiváciu. Výchovný prístup k dieťaťu založený na strachu oslabuje schopnosť vychovávajúceho korigovať dieťa a hrozí, že dieťa sa otočí proti vychovávajúcemu, a vyvolá u dieťaťa rebeliu.

4. Konzistencia

Nekonzistentné výchovné vedenie dieťaťa môže v priebehu času zhoršiť jeho správanie. Pri neefektívnom, nedôslednom pozorovaní správania a nedôslednom dodržiavaní pravidiel deti uveria, že im všetko prejde. Ak je dieťa za nevhodné správanie intermitentne alebo opakovane kritizované, frekvencia jeho nevhodného správania vzrastie. Ak sú dôsledky intermitentné, správanie sa stáva rezistentným na zmenu. Keď vychovávajúci nedodržiavajú pravidlá, povzbudzovanie a dôsledky alebo

tresty, opozičné správanie detí sa posilňuje.

5. Nedostatočná regulácia impulzov a nedostatočné zručnosti pri riešení problémov

Deti s nevhodným správaním majú iracionálne (sebapoškodzujúce) postoje a zároveň nedostatočné zručnosti pri riešení problémov. V situáciách zvládania záťažových situácií niekedy idú samy proti sebe a volia neefektívne stratégie zvládania problémov.

6. Reakcie na nevhodné správanie

Nevhodné alebo rušivé správanie sa môže posilňovať, ak vychovávajúci dospelí reagujú smiechom, prílišnou pozornosťou alebo bagatelizáciou. Nevhodné alebo impulzívne správanie môže dospelý posilniť alebo odmieniť, ak „vracia rovnakou mincou“ a nedáva dieťaťu nové úlohy a výzvy. Niektoré deti sú schopné zmanipulovať dospelých, aby prehliadali ich priestupky – robia to tak, že sú stále nespokojné, sťažujú sa alebo sa sťažujú na neférové zaobchádzanie. Deti sa naučia, že spolupráci sa dá vyhnúť, ak budú vytrvalé a budú dosť protestovať. Z času na čas však treba umožniť dieťaťu urobiť chyby, aby sa naučilo korigovať samo seba. Môže sa učiť z chýb a dosiahnuť väčšie úspechy. Deti by tiež mali mať možnosť primerane prejavovať negatívne emócie, aby sa naučili, ako ich zvládať a rozvíjať pocit uvedomovania si vlastnej zodpovednosti (Eisenberger & Cameron, 1994, podľa: Pazaratz, 2009). Ako vidno z predchádzajúceho textu, práca s deťmi s poruchami správania nie je jednoduchá. Vyžaduje nielen ľudský prístup a intuíciu, ktorá možno stačí rodičom pri výchove detí, ale aj informácie, vedomosti, odborné znalosti o charakteristike týchto detí, o príčinách ich správania a o tom, aké výchovné postupy sú pri ich vedení vhodné, aby viedli k náprave a aby situáciu ešte nezhoršovali. Niektoré typy ich správania a reakcií sú paradoxné a zdanlivo nepochopiteľné a vyžadujú hlbšie pochopenie osobnej histórie a okolností vývinu konkrétneho dieťaťa.

Sebaskúsenostné príspevky

Príbeh č. 1

POTÝČKY SO ZÁKONOM

Začalo sa to, keď mamu zavreli do väzenia. Kým bola doma, chodil som pravidelne do školy, učil som sa, nemal som v zázname žiadne trestné činy a bolo všetko v pohode. Mal som dobrých kamarátov, nefajčil som. Mama sa o nás starala a viem, že nám chcela dobre. Keď som sa jedného dňa vracal s kamarátmi domov, pred naším vchodom stáli policajti. Už som vedel, prečo tam sú. Len čo som prišiel bližšie, zavolali ma hore. Hneď nato prišla moja teta a zobrala ma bývať k sebe. Bol som rád, inak by ma dali do domova – a to som nechcel.

Bol som u nej asi mesiac a začal som robiť zle. Zoznámil som sa s kamarátom, ktorý ma stiahol dole. Začal som kraďnúť, pil som alkohol a mal som veľa záznamov. Teta mi stále vravela, že mám prestať, ale ja som ju nepočúval a s bratrancom som jej ukradol zlato. Bolo mi to veľmi ľúto, mala ho po svojej mame, ktorá zomrela.

Keď to zistila, bola nazlostená, vedel som, že už je zle... Povedala mi, že ak ešte raz niečo spravím, dá ma do diagnostického centra. Myslel som si, že si zo mňa uťahuje, tak som naďalej robil zle. Jedného dňa prišiel papier, že mám ísť do diagnostického centra. Vtedy mi už nebolo všetko jedno.

Chcel som utiecť, ale povedal som si, že za tresty musím pykať. Hneď na druhý deň som šiel ku kurátorky, ktorá mi dala poslednú šancu. Prestal som sa stýkať so zlým kamarátom a všetko bolo v pohode. Vydržal som mesiac. Potom som sa s ním začal opäť schádzať. Povedal mi, že mám ísť s ním, že si zarobíme. Nakoniec nás chytili policajti a už som sa aj viezol sem do DC, aby som sa polepšil.

Najprv som bol rád, že budem chvíľu preč z mesta, nebudem môcť robiť zle. Ale keď som sem prišiel, ani sa mi žiť nechcelo. Povedal som si, že to vydržím, budem sa snažiť byť dobrý, aby som čo najskôr išiel domov, veď mám mamu aj tetu rád.

Príbeh č. 2

RODINKA „UŽASNÝCH“

Keď som bol malý, boli sme celkom dobrá rodina, ale po čase sa začali množiť problémy s mojím starším bratom. Nepočúval mamu, dokonca ju raz aj uderil a to už malo mať dôsledky – začali sa množiť fyzické útoky v celej rodine, dokonca aj ja som dostal od súrodencov! Ale od rodičov nikdy, akurát od môjho biologického otca. Ten bol alkoholik, videl som, ako bítaval mamu. A odvtedy som ostal voči ženám arogantný, proste som taký istý, ako bol on. Len jednu vec som si povedal, že ženu nikdy neudriem. Keď som bol starší, mal som veľa problémov. Mamina sa to snažila riešiť s kurátorkou aj s mojím psychológom a následne s psychiatrom. Preto som sa snažil aspoň doma. No aj tak som bol drzý, chodil som neskor domov.

Raz ma doviezli policajti a vtedy to mamina prestala riešiť. Bol súd. Zistil som, že pôjdem za kurátorkou, aby mi dala ešte jednu šancu, pobyt v letnom tábore (výchovné opatrenie). A ja som odtiaľ utiekol! Na druhý deň som z tábora musel odísť, bál som sa, čo bude ďalej. Nasledoval ďalší súd, na ktorom mi odklepli šesťmesačný pobyt preč od rodiny, a myslím si, že zaslúžene. Mamina to znášala veľmi zle, plakala a smútila. Nevieam, ale myslím si, že má ma veľmi rada.

Príbeh č. 3

DOSTAL SOM TRETÍU ŠANCU

Nechcem sa veľa rozpisovať o tom, čo sa stalo už strašne dávno, len v krátkosti. Prvú šancu v živote som dostal, keď ma opustila mama. Keď som mal asi päť, ostal som s cudzími ľuďmi. Zobrali ma do detského domova, na to obdobie si málo pamätám, bol som malý. Potom prišla

druhá šanca. Keď som mal osem rokov, adoptovali si ma noví rodičia, dali mi nové meno a presťahovali sme sa do nového mesta a rodinného domu. Bol som od malička problémový, chodil som pravidelne k pani psychologičke, liezlo mi to na nervy. V kuse sa ma niečo pýtala, poučovala ma, nechcel som kresliť a podobné hlúposti. Keď som bol starší, začal som... Tu sa začína môj príbeh s príchodom do DC-ka. Moja tretia šanca, ktorú som dostal pred tromi rokmi.

Často som sedával pri počítači a neriešil svet okolo. No keď som začal dospievať, omrzelo ma to. Začal som cvičiť a trénovať box a iné bojové športy. Neskôr som sa dostal do zlej partie a svoje výkony som využíval skôr pre zábavu ako v športe. Trvalo to niekoľko mesiacov. Bil som sa, robil výtržnosti, predával trávu. Išlo mi to dobre, mal som peniaze, zábavu a kamarátov.

Mamú som vôbec nepočúval. No potom prišiel skrat. Pobíľ som sa a riešilo sa to s políciou. Rodičia sa kvôli mne hádali, ale nemyslím si, že len kvôli mne, otec bol často dlho v práci, mama mala tiež dosť dôležitú prácu a „nestíhali“ ma. Začala aj piť, trápila sa. V kuse ma prosila, no vôbec som ju nepočúval. Nakoniec sa to celé skončilo priestupkom. Čas išiel ďalej a ja som si vôbec nedával pozor na to, čo robím. Zaklincoval som to, keď som na autobusovej zastávke zbíľ chlapca teleskopickým obuškom. Stalo sa to presne siedmeho. Alebo dvadsiateho? Všetko sa to akosi nakopilo. Podali na mňa tri trestné oznámenia, pravidelne ma vypočúvali na polícii. Mama pri mne stála, bola strašne nahnevaná, zaplatila za obhajcu 620 eur. Trestné oznámenie za moje záškoláctvo hrozilo aj rodičom. Za to všetko, čo som spravil, som sa mohol dostať za mreže.

Našťastie sa to s pomocou mamy vyriešilo, dostal som podmienku. Začal som sekať dobrotu, dostal som šancu. V tom čase som sa zamiloval, stretol som dievča – lásku. Trávili sme spolu veľa času, opustil som starú partiu a zostalo mi len pár kamarátov. No trvalo to len pár mesiacov, pomaly sa všetko začalo

vracať do starých kolají. Zasa som začal predávať trávu a sekať chlapcov. Mama si na mne všimla zmenu a začala sa ma báť. Bol som agresívny, nechcel som sa priznať, že som začal aj húliť, piť, biť sa. Prestal som chodiť do školy.

Potom prišlo rozhodnutie o mojom pobyte v diagnostickom centre. Pomyslel som si, že je to ďalšia šanca, ale asi aj posledná, šanca, ktorú musím využiť, musím sa zmeniť. Prišiel som do DC-ka a ocitol som sa v inom svete. Bez priateľky, bez cigariet. No povedal som si, že musím vydržať, musím byť silný, a aj som to zvládol. Keď ma prijímali v riaditeľni, vynadal som mame, že ju nechcem v živote vidieť, vynadal som jej strašne do pi..., ku..., no strašne. Mama plakala. Riaditeľ povedal, že čas to vyrieši, čas odpustí. A naozaj, už na tretí deň mi mama chýbala, ale nezavolať som jej, bol som tvrdohlavý. Ale nevydržal som to, v sobotu som jej zavolať a plakal som, mama tiež. No zároveň som ju začal

Nezmenil som sa
hneď, dostal som
príležitosť zmeniť sa.
Nikdy nedostanete
hneď všetko, čo
chcete. **Dostanete len
príležitosť, aby ste to
mohli získať.**

hneď aj vydierať, aby ma už zobrala, že už budem dobrý, budem chodiť do školy a podobné táraniny. Mama povedala, že musíme vydržať, musím byť silný. Hovorí sa, že všetko zlé je na niečo dobré. A je to pravda. Aj zlá skúsenosť je skúsenosť. Spoznal som pár dobrých chalanov, s ktorými budem určite v kontakte, aj keď tu skončím. Chýbala mi rodina, priateľka, škola, no zvládol som to. Domov prídem silnejší a lepší. Nikdy sa netreba vzdať, všetko sa dá zvládnuť.

Nezmenil som sa hneď, dostal som príležitosť zmeniť sa. Nikdy nedostanete hneď všetko, čo chcete. Dostanete len príležitosť, aby ste to mohli získať.

LITERATÚRA

- BRYNDZÁK, P.: IPROD pre deti s poruchami správania v sociálnoprávnej ochrane detí a sociálnej kurately, 2017. Bratislava, s. 41-49, ISBN 978-80-972188-5-0.
- FUDALY, P. Klasifikácia porúch emocionality a správania (PeS). Prehľadová štúdia. In: KOMÁRIK, E., HUDALY, P., PUKANČÍK, M. (Eds.) Sociálnopedagogické štúdie 2004. Bratislava : Pedagogická fakulta UK. ISBN 80-88868-86-6.
- LABÁTH, V. 2011: Dissociálne poruchy správania. Zborník Križovatky II. Bratislava: Maclix, 2011, s. 15-23. ISBN 978-80-969253-3-9.
- LABÁTH, V. a kol.: Riziková mládež. Praha: Slon, 2001. 158 s. ISBN 80-85850-66-4.
- PAZARATZ, D.: Residential Treatment of Adolescents. Taylor and Francis Group. New York 2009. 353 s. ISBN 978-0-415-99708-9.

PhDr. Barbora KUCHÁROVÁ, PhD., MBA
výkonná riaditeľka OZ Prima

Domáce násilie a jeho najčastejšie formy

Domáce násilie sa, žiaľ, deje medzi ľuďmi, ktorí sú si nesmierne blízki, v rodine či medzi partnermi. Najčastejšími obeťami sú naďalej ženy a deti. V rámci domáceho násillia sú, žiaľ, častým objektom násillia aj seniori. Čírtková, Vitoušová et al. (2007, s. 108) definujú domáce násilie ako „fyzické, psychické alebo sexuálne týranie medzi blízkymi osobami, ku ktorému dochádza opakovane v súkromí, mimo kontroly verejnosti. K domácej násilliu dochádza najčastejšie vo vzťahu manžel – manželka, druh – družka, medzi partnermi, rozvedenými manželmi, ale tiež v rámci iných vzťahov, napríklad vnuk – babička, deti – rodičia“.

Dá sa povedať, že

■ domáce násilie zahŕňa všetky druhy násillia, a to fyzické, sexuálne, psychické a ekonomické;

K domácej násilliu dochádza najčastejšie vo vzťahu **manžel – manželka, druh – družka, medzi partnermi, rozvedenými manželmi.**

■ je preň charakteristické opakovanie, dlhodobosť a zvyšovanie intenzity;

■ obeťou i páchatelom sa môže stať ktorýkoľvek člen rodiny.

FORMY PARTNERSKÉHO NÁSILLIA

Marvánová-Vargová et al. (2007) uvádzajú, že partnerské násilie sa najčastejšie vyskytuje ako kombinácia niekoľkých foriem násillia, a to napríklad psychického, fyzického, sexuálneho a ekonomického. Tieto formy partnerského násillia sa môžu vyskytovať v rôznych kombináciách.

■ **Fyzické násilie** – zahŕňa ohrožovanie nožom alebo inou zbraňou, fackovanie, bitie, kopanie, škrtenie, pálenie, búchanie o stenu, údery pästou.

■ **Psychické násilie** – patrí sem znevažovanie a podceňovanie, zosmiešňovanie a ponižovanie doma i v spoločnosti, nadávky, obviňovanie, podozrievanie.

■ **Sexuálne násilie** – znásilnenie, nútenie násilím alebo jeho hrozbou k sexu alebo k sexuálnym praktickým, ktoré obeť odmieta, odopieranie sexu v súvislosti s ponižujúcimi komentármi týkajúcimi sa vzhľadu obeť.

■ **Izolácia** – sledovanie telefonátov, prenasledovanie, nečakané „kontrolné“ návštevy alebo telefonáty, zabráňovanie kontaktu s rodinou alebo priateľmi.

■ **Ekonomická kontrola** – obmedzovanie prístupu k peniazom, neposkytovanie peňazí na chod domácnosti, ale aj zákazy chodiť do práce alebo sa ďalej vzdelávať, nútenie do práce.

■ **Vydieranie, nátlak** – vyhrážanie fyzickým násilím, zastrašovanie rôznymi spôsobmi, rozkazovanie, čo má obeť urobiť, odopieranie spánku alebo jedla.

■ **Vyhrážanie samovraždou** alebo inými deštruktívnymi činmi, pokiaľ obeť neurobí to, čo si násilník praje.

CYKLUS NÁSILIA

1. Fáza vytvárania tenzie – v tejto fáze je agresor nadmieru kritický, podráždený, napätý. Zahŕňa mierne incidenty (verbálna agresia, kritizovanie, nadávky, facky). U obeť sa zvyšuje napätie a strach z možného násilia a obeť sa snaží odvrátiť budúce násilie. Táto fáza môže trvať niekoľko dní až mesiacov.

2. Kritická fáza – relatívne krátka fáza trvajúca od niekoľkých minút do niekoľkých hodín, ide o otvorené násilie, ktoré môže mať za následok zranenie, prípadne aj smrť. Agresor stráca kontrolu nad svojím deštruktívnym správaním, je významne racionálny. Často je agresívny voči komukoľvek, kto sa pokúša o intervenciu.

Psychické týranie znamená také správanie voči dieťaťu, ktoré má negatívny vplyv na citový vývoj dieťaťa, jeho správanie, osobnosť a sebahodnotenie **či negatívny vplyv na rozvoj interpersonálnych vzťahov.**

3. Fáza pokoja – situácia sa upokojí, v priebehu tejto fázy sa násilník ospravedlňuje, sľubuje, že sa násilie už nebude opakovať, prejavuje ľútosť nad svojím konaním.

FAKTORY VZNIKU PARTNERSKÉHO NÁSILIA

Gjuričová et al. uvádzajú ako rizikové faktory partnerského násilia:

O AUTORKE

PhDr. Barbora Kuchárová, PhD., MBA

Je výkonnou riaditeľkou OZ PRIMA, pracuje s užívateľmi drog, ľuďmi pracujúcimi v pouličnom sexbiznise a ľuďmi bez domova. Vyštudovala psychológiu na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave. Pracuje aj ako psychoterapeutka, učí na Vysokej škole zdravotníctva a sociálnej práce sv. Alžbety v Bratislave a je trénerkou Rady Európy v oblasti redukcie požívania drog. Spolu s priateľmi založila prvú svojpomocnú skupinu pre spoluzávislých, prvý streetwork a prvé kontaktné centrum pre aktívnych užívateľov drog. Od roku 2002 pracuje aj s obeťami domáceho násilia. V roku 1993 bola zakladajúcou členkou občianskeho združenia Pomoc ohrozeným deťom. Aktívne sa venuje aj téme utečencov.

- nerovnosť pohlavia, mladší vek (18 – 30),
- chudobu, nezamestnanosť,
- odlúčenie,
- drogy, kriminálnu kariéru,
- etnické otázky,
- základné vzdelanie,
- fakt, že jeden z partnerov alebo obaja vyrastali v násilných rodinných vzťahoch,
- predchádzajúci útok alebo recidivujúce násilie v súčasnom vzťahu (in Marvánová-Vargová et al., 2007).

TÝRANIE, ZNEUŽÍVANIE A ZANEDBÁVANIE

Syndróm týraného, zneužívaného a zanedbávaného dieťaťa (syndróm CAN, Child Abuse and Neglect) definuje Vágnerová (in Fischer, Škoda, 2009, s. 145) ako „poškodenie telesného, duševného aj spoločenského stavu a vývoja dieťaťa, ktoré vznikne v dôsledku akéhokoľvek nenáhodného konania rodičov alebo inej dospeléj osoby, ktoré je v danej spoločnosti hodnotené ako neprijateľné“.

Syndróm CAN podľa Čírtkovej a Vitoušovej (2007, s. 51) znamená „týranie, zneužívanie a zanedbávanie dieťaťa, úmyselné týranie najbližšími opatrovníkmi, ktoré má vážny vplyv na život dieťaťa, jeho ďalší vývoj a postavenie v spoločnosti“.

Zahŕňa:

- telesné týranie,
- psychické týranie,
- zanedbávanie,
- sexuálne zneužívanie.

K syndrómu CAN zaraďujeme zvláštne formy:

- Münchhausenov syndróm v zastúpení,
- systémové týranie dieťaťa,
- rituálne týranie a zneužívanie,
- organizované týranie a zneužívanie“ (Ondrejko et al., 2009, s. 147).

TÝRANIE

Aktívnou formou týrania je fyzické týranie a násilie či kruté zaobchádzanie. Do tejto skupiny sa dajú zaradiť taktiež prípady detí zámerne vystavovaných opakovaným lekárske-

vyšetreniam a deti sexuálne zneužívané za použitia násilia alebo pod jeho hrozbou (Špeciánová, 2003).

Pasívna forma týrania sa vyznačuje nedostatočným uspokojením najdôležitejších telesných potrieb dieťaťa, a to aj v nadväznosti na psychické a sociálne potreby. Ide o úmyselné, ale aj neúmyselné poskytovanie starostlivosti, ktoré sa vyskytuje u rodičov značne zaostálých, u rodičov s psychickými poruchami (Špeciánová, 2003).

Fyzické týranie predstavuje vlastne všetky neprimerané akty násilia na dieťa. Hrubé útoky na dieťa, ktorých dôsledkom je telesné zranenie, trvalé poškodenie dieťaťa, alebo dokonca úmrtie dieťaťa. Zahŕňa pravidelné telesné týranie dieťaťa ako prevažujúci prostriedok výchovy. Ide najmä o:

- neprimerané bytie rukou (zaučá, facky) alebo rôznymi predmetmi (varecha, remeň);
- kopanie, údery pästou, popáleniny (cigaretou), obarenie horúcou vodou, bodné rany (často nožnicami);
- vytrhávanie vlasov, neprimerané ťahanie za uši, škrtenie, duse, silné trasenie, najmä malými deťmi;
- zväzovanie, pripútanie, odopieranie spánku a jedla,
- šikanovanie (Fischer, Škoda, 2009).

PSYCHICKÉ TÝRANIE

Psychické týranie znamená také správanie voči dieťaťu, ktoré má negatívny vplyv na citový vývoj dieťaťa, jeho správanie, osobnosť a sebahodnotenie či negatívny vplyv na rozvoj interpersonálnych vzťahov.

Psychické týranie je najrozšírenejším druhom týrania vôbec a je zároveň najhoršie rozpoznateľné. Môže mať tieto následky:

- vznikajú rôzne druhy závislostí, poruchy príjmu potravy alebo depresie;
- dieťa má pocit, že nie je milované svojimi rodičmi;
- neustále sa podceňuje a je ustrašené, alebo sa naopak prejavuje veľmi agresívne, jeho psychické

Psychické týranie môže spôsobiť problémy v medziľudských vzťahoch, ktoré pretrvávajú aj v dospelosti, hoci aj po celý život. Hlavným symptómom je neistota vo vzťahoch.

prejavy sú rôznorodé, často nevyrovnané a premenlivé, a preto aj ťažko rozpoznateľné;

■ dieťa má problémy v medziľudských vzťahoch, ktoré pretrvávajú aj do dospelého veku a môžu pretrvávať po celý život. Tieto problémy sa prejavujú predovšetkým vo vzťahu k ľuďom, s ktorými plánuje nadviazať dôverný vzťah, vo vzťahu ku kolegom v zamestnaní a predovšetkým vo vzťahu k nadriadenému. V ich formálnej i neformálnej autorite môže badať rodičovskú autoritu. Hlavným symptómom je neistota v týchto vzťahoch;

■ dieťa začína pochybovať o správnosti svojho vnímania reality, je pre neho jednoduchšie obviňovať seba, ako pripustiť zodpovednosť svojich vlastných rodičov za to, čo sa mu deje (tzn. za prejavy psychického týrania);

■ prejavujú sa tendencie stať sa obeťou psychického týrania v ďalších vzťahoch.

ZNEUŽÍVANIE

Sexuálnym zneužívaním je myslené každé vystavovanie dieťaťa sexuálnemu kontaktu či správaniu, ktoré vedie predovšetkým k uspokojovaniu sexuálnych potrieb zneužívateľa. Tento jedinec môže pôsobiť na okolie dobrým dojmom (môže zastávať v zamestnaní prestížne miesto, mať dobré vystupovanie na verejnosti). K základným formám patria:

■ bezkontaktné zneužívanie: obnažovanie pred dieťaťom, masturbácia; pozorovanie nahého dieťaťa pre vlastné sexuálne vzrušenie

a uspokojenie, vystavenie dieťaťa sledovaniu pornografických časopisov a filmov, nútenie dieťaťa sledovať súlož;

■ kontaktné zneužívanie: obchytávanie či bozkávanie dieťaťa na intímnych miestach, nútenie dieťaťa, aby manipulovalo s pohlavnými orgánmi svojimi alebo zneužívateľa, orálny a análny sex, sexuálny styk (vrátane znásilnenia);

■ komerčné zneužívanie: zneužitie a donútenie k pornografii a prostitúcii (Fischer, Škoda, 2009).

ZANEDBÁVANIE

Zanedbávanie definujú Fischer a Škoda, (2009) ako nedostatok starostlivosti, ktorý zapríčiňuje vážnu ujmu na vývoji dieťaťa, a to v telesnej aj duševnej oblasti. Medzi hlavné formy patria:

■ telesné zanedbávanie: neuspokojovanie fyzických potrieb, nedostatok jedla, prístrešia, oblečenia, zanedbávanie lekárskej prevencie a starostlivosti;

■ zanedbávanie bezpečia: ponechanie bez dozoru;

■ citové zanedbávanie: neuspokojovanie emocionálnych potrieb;

■ zanedbávanie sebarealizácie: zanedbávanie výchovy a vzdelávania, bránenie v školskej dochádzke z rôznych dôvodov.

LITERATÚRA

- Čírtková, L., Vitoušová, P. et al. Domáci násilí. Pomoc obětem (a svědkům) trestných činů. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-2014-2.
- Marvánová-Vargová, B., Pokorná, D., Toufarová, M. Partnerské násilí. Oběti partnerského násilí, násilí mezi rodiči očima dětí, pachatelé partnerského násilí. Praha: Linde, 2007. ISBN 8086131764.
- Fischer, S., Škoda, J. Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. Praha: Grada, 2009. ISBN 9788024727813.
- Ondřejkovič, P. a kol. Sociální patologie. Bratislava: VEDA, 2009. ISBN 9788022410748.
- Špeciánová, Š. Ochrana týraného a zneužívaného dítěte. Praha: Linde, 2003. ISBN 80-86131-44-0.

Seniori a kriminalita

Sociálna prevencia sa týka najrôznejšie definovaných skupín, pričom jedným z kritérií môže byť aj vek. Seniori sú v kriminológii považovaní za špecifickú skupinu obetí, na ktorých je trestná činnosť často páchaná systematicky. Všeobecne platí, že seniori sa stávajú omnoho častejšie obeťmi kriminality než jej páchatelmi.

Tento príspevok má za cieľ predstaviť problematiku trestnej činnosti páchanej na senioroch, a zamerať sa na preventívne odporúčania pre seniorskú populáciu. Text vychádza nielen z kriminologickej literatúry, ale i z diskusií s desiatkami seniorov v rámci Univerzity tretieho veku na Mendelovej univerzite v Brne.

VIKTÍMNOSŤ SENIOROV

Viktímnosť seniorov (pravdepodobnosť, že sa stanú obeťou trestnej činnosti) je zvýšená z dôvodu zhoršeného zdravia niektorých seniorov, čo v kombinácii s osamelosťou, zvýšenou dôverčivosťou, zhoršenou pamäťou a ďalšími kognitívnymi schopnosťami môže viesť k tomu, že sú pre páchatelov trestnej činnosti vyhladávanou skupinou. Zároveň platí, že veľká časť seniorov má z kriminality omnoho väčší strach, ktorý nezodpovedá miere trestnej činnosti. To možno pripisovať mediálnym správam, ale i tomu, akým spôsobom prezentujú zločin jednotlivé televízne seriály, filmy alebo novinové články.

SENIORI AKO OBETE TRESTNEJ ČINNOSTI

Fenomén kriminality páchanej na senioroch je natolko spoločensky závažný, že si zasluhuje, aby nielen sociálni pracovníci, pedagógovia, psychológovia, ale i policajti a orgány činné v trestnom konaní venovali zvýšenú pozornosť tejto prob-

lematike. V súčasnosti je senior stereotypne vnímaný ako niekto, kto poberá starobný dôchodok (od tejto dávky je odvodený i nepresný názov „dôchodca“), sleduje vo väčšej miere televízne programy, nakupuje tovar v supermarketoch na základe odporúčaní z akčných letákov alebo konzumuje veľké množstvo liečiv. Často sú seniori vnímaní aj ako osoby, ktoré vlastnia cennosti (napr. filatelistické zbierky alebo šperky) či disponujú vysokými finančnými čiastkami v hotovosti. Aj z toho dôvodu sú seniori náchylnejší stať sa obeťmi trestnej činnosti. V tomto kontexte sa hovorí o zvýšenej miere zraniteľnosti (vulnerability) tejto skupiny (porovn. Smolík, 2011, Mühlpachr, 2017).

Seniori sú potenciálne ľahké obete, čo vyplýva okrem iného zo zmien v ich kognitívnych schopnostiach a všeobecne psychických funkcií. Tieto významné zmeny v dôsledku starnutia možno sledovať napríklad v týchto oblastiach: zmeny v pamäti, intelektovej oblasti, v oblasti myslenia, problémy s koncentraciou a pozornosťou, osobnostné zmeny vrátane zmien charakteru, výskyt psychických porúch spojených s vekom, druh charakterových zmien, druh psychických porúch a pod. Aj z týchto dôvodov je skupina seniorov terčom bud

začínajúcich páchatelov, alebo seniorská populácia čelí organizovaným skupinám, ktoré sa na seniorov „špecializujú“. Samostatnou a v rozhovoroch so seniormi najviac zmieňovanou aktivitou sú jednotlivé predvádzacie predajné akcie zamerané na seniorov, ktoré v českom prostredí získali vďaka bulvárnym médiám označenie „šmejdi“.

Vo svojich účinkoch je kriminalita proti starým ľuďom zvlášť závažná. Nielenže má značné telesné a duševné dôsledky, ale nenahraditeľné sú pre nich aj predmety spojené s citovým prežívaním a spomienkami. Zážitkovým jadrom viktimizácie (stavu po tom, ako sa senior stane obeťou trestnej činnosti) je predovšetkým strata ilúzií o dobrom svete a rovnako nedôvera voči spoločnosti či sociálnemu okoliu.

NAJČASTEJŠIE TRESTNÉ ČINY

V prípade trestnej činnosti páchanej na senioroch k najčastejším trestným činom patria:

1. vreckové krádeže a lúpeže, a to predovšetkým zo strany mladistvých páchatelov (napr. v dopravných prostriedkoch alebo cestou na poštu), ktorí využívajú to, že seniori nosia väčšinou (pri výberoch aj väčšiu) hotovosť pri sebe;

2. krádeže vlámaním do bytov, rodinných domov, pivníc rekreačných objektov. Predovšetkým krádeže v bytoch realizujú skupiny páchatelov, ktoré sú založené na najrôznejších legendách či scenároch.

Latentnú (skrýтую, t. j. nezaznamenanú) kriminalitu možno predpokladať predovšetkým pri trestnej činnosti, ktorá sa vyskytuje **v rámci rodiny** (okrádanie seniorov členmi

O AUTOROVI

Doc. PhDr. Josef Smolík,
Ph.D., MBA, LL.M.

Pôsobí v Ústave sociálnych štúdií Fakulty regionálneho rozvoja a medzinárodných štúdií Mendelovej univerzity v Brne. Profesionálne sa zameriava na bezpečnostnú politiku, kriminológiu, subkultúry mládeže, radikálne politické strany a politickú psychológiu.

vlastnej rodiny) či v inštitucionálnych zariadeniach. Latentná kriminalita pri trestnej činnosti páchanej na senioroch môže vzniknúť aj z toho dôvodu, že seniori nemajú dôveru v políciu a súdy, páchatelom je niekto z blízkeho okolia (vnuk, syn, dcéra) alebo existujú reálne dôvody na pomstu. Ďalším dôvodom môže byť aj to, že senior takpovediac naletel (legende), cíti sa zahanbený a hanbí sa trestnú činnosť oznámiť.

Možno tiež konštatovať, že pokiaľ je senior obeťou násilnej trestnej činnosti, tak sú dôsledky často fatálne, pretože miera agresivity všeobecne rastie. Zo zahraničných výskumov vyplýva, že viac než polovica fyzických útokov na seniorov sa odohráva v ich domácnosti, zatiaľ čo menej než 30% sa uskutočnilo na ulici. Z hľadiska páchatelov tejto trestnej činnosti išlo o neozbrojených páchatelov, často „začiatočníkov“, či jedincov pod vplyvom omamných a psychotropných látok (porovn. Smolík, Čeněk, 2018).

SCENÁRE KRÁDEŽÍ V DOMÁCNOSTIACH

Seniorská populácia na Slovensku či v Českej republike je ohrozená predovšetkým krádežami a lúpežami v ich domácnostiach. V nasledujúcom texte predstavíme vybrané legendy či scenáre, ktoré páchatelia využívajú na získanie dôvery u seniorov a následné vniknutie do obydli či priamo na vylákание finančnej hotovosti.

Jednou z možností, ako oklamať seniora, je vylákание finančných prostriedkov v prospech fingovanej zbierky, prípadne sa páchatel vydáva za dobrovoľníka zbierky, ktorá sa skutočne realizuje. Najčastejšie sa fingované zbierky týkajú vodiacich psov pre slepcov alebo zbierok pre detské domovy. Ďalšou možnosťou je vniknutie do domova seniorov (či domova s opatrovateľskou službou) a odcudzenie finančnej hotovosti či cenností.

Väčšinou páchatelia žiadajú o poskytnutie nejakej služby. Na svoju obeť sa obracajú so žiadosťou o možnosť využitia toalety, ďalej o pohár vody alebo v lete o vodu do chladiča auta. Táto stratégia páchatelom umožňuje dostať sa do domácnosti seniora a v nestrá-

O čo menej času má senior na rozhodnutie, o to lepšie pre páchatela tejto trestnej činnosti.

ženom okamihu mu ukradnúť peniaze či cennosti. Väčšinou ide o trestnú činnosť realizovanú viacerými osobami.

V súvislosti s vniknutím do domácností seniorov sa realizujú najrôznejšie scenáre. Páchatel sa vydáva napríklad za kúrenára, elektrikára, sociálneho pracovníka, lekára, televízneho technika, zberateľa starožitností alebo poisťovacieho agenta. Páchatelia často seniora oklamú falošným služobným preukazom či zamestnaneckým preukazom. Niekoľko prípadov ukázalo, že k vstupu do obydli seniora postačil prekaz do verejnej knižnice či karta mestskej hromadnej dopravy. V poslednom čase sa podvodníci vydávajú aj za kontroly Českej obchodnej inšpekcie, prípadne za kontrolóra či pracovníka energetických alebo plynárenských podnikov.

Ďalším variantom je vylákание peňazí, pri ktorých sa páchatel odvoláva na rodinných príslušníkov seniora. Prichádza s tým, že syn alebo dcéra (vnuk alebo vnučka) seniora mali autonehodu alebo sa dostali do ťažkej finančnej situácie a hanbia sa sami požiadať o pomoc. Tu už páchatel väčšinou pozná aspoň základné rodinné vzťahy seniora, prípadne je schopný tieto vzťahy zistiť (napr. od ďalších seniorov). V momente prekvapenia si senior informácie neoveruje a postačí väčšinou meno rodinného príslušníka, ktorý sa dostal do problémov. Omnoho agresívnejší môže byť scenár typu „váš príbuzný mi dlží finančnú sumu“ a vás uviedol ako ručiteľa dlhu.

„PREDVÁDZACIE“ AKCIE

Typickým spôsobom okrádania seniorov je ponúkание najrôznejších služieb alebo výhodných nákupov. Služby, ako napríklad brúsenie nožov, výmena batérií pri drobnej elektronike či opravy dáždnikov, páchatelia nadhodnocujú a poškodený

tak zaplatí čiastku o niekoľko stoviek alebo tisíc korún vyššiu. Rovnako tak pri ponuke najrôznejšieho riadu alebo pomôcok na odpočinok a relaxáciu za zvýhodnené ceny.

Ďalšou kapitolou je aj predaj zdravotníckeho materiálu (napr. zdravotnej obuvi, bandáží či ortéz). Podobné situácie nastávajú aj pri podomovom predaji (v niektorých obciach zakázanom) oblečenia. Sortiment aj jeho kvalita sú systematicky zamieňané a senior – spotrebiteľ – je oklamáný. V minulosti bol napríklad koženkový tovar vydávaný za kožený. Aj tieto taktiky slúžia predovšetkým na nadviazanie komunikácie so seniorom a jeho následné okradnutie.

Osobitnou kapitolou sú predvážacie akcie, ktoré na okrádanie či klamanie seniorov využívajú psychologické presvedčovacie techniky. Seniorom sú ponúkané rôzne neexistujúce výhry, zľavy, poukazy či výhody a je na nich vyvíjaný psychologický nátlak smerujúci k uzatvoreniu nevýhodnej kúpnej zmluvy či finančnej pôžičky. Do zmlúv sú vložené najrôznejšie dodatky, ktoré sú pre kupujúceho značne nevýhodné. Po tom, čo o týchto praktikách informovali médiá, zmenili sa aj stratégie týchto podvodných firiem. Veľká časť sa zameriava na menšie skupiny seniorov a ponúka napríklad lacnejšie energie či „výhodné“ pôžičky.

V poslednom čase sú seniori konfrontovaní predovšetkým s ponukou finančných pôžičiek či poisťenia. V každom prípade by seniori mali byť obozretní a skutočne podpisovať len listiny (najlepšie za dohľadu rodinného príslušníka), ktorým skutočne rozumejú, čo sa však v mnohých prípadoch nedeje. V Českej republike boli dokonca zaznamenané prípady, keď boli seniori touto cestou pripravení o nehnuteľnosti (pozri Smolík, Kajánová, 2012, Smolík, Čeněk, 2017).

Vhodné je konštatovať, že podstatným faktorom je v týchto prípadoch čas. O čo menej času má senior na rozhodnutie, o to lepšie pre páchatela tejto trestnej činnosti. Pokiaľ senior získa čas na rozmyslenie, na radu od okolia (napr. rodinných príslušníkov), tak sa okradnutiu dá predísť. Aj z toho dôvodu páchatelia používajú triky, ako dostať seniora do časovej tiesne (ponuka je časovo obmedzená, ponuka pla-

tí len dnes, ponuka je určená iba vám a v tento deň a pod.). Ďalším výrazným preventívnym prvkom je celková informovanosť (nielen) seniorskej populácie o tejto trestnej činnosti.

SKUPINOVÉ TAKTIKY PÁCHATELOV

Páchatelia zameriavajúci sa výhradne na seniorov väčšinou fungujú v skupine dvoch až troch osôb (či viacčlenných organizovaných gangov). Využívajú najrôznejšie taktiky na získanie dôvery a následné okradnutie seniorov. K týmto taktikám môžeme zaradiť nátlakové taktiky (napr. spomínaná taktika „váš blízky nám dlží finančnú sumu“), ktoré sú založené na zastrasovaní a hrozbách voči seniorovi. Ďalšia taktika je legitimujúca, ktorá sa pri dohovárani so seniorom odvoláva na autoritu (napr. „posiela nás starosta, pretože musíte zaplatiť poplatok za odpad“). Ďalšia taktika sa týka výhodnej výmeny niečo za niečo (obetiam je sľubovaná neskoršia odmena) či krátkodobé pôžičky. Súčasťou týchto taktík sú i lichôtky a získavanie si postupne dôvery seniora, rovnako ako pseudologické argumenty či silné emocionálne výzvy (často s plačom). Súčasťou týchto praktík je aj seriózne vystupovanie, keď skupina poskytuje rady či konzultácie. To sa týka napríklad zníženia energetickej náročnosti domov, výhodného investovania alebo finančného poradenstva. Taktika, ktorá je dlhodobejšieho charakteru, sa týka nadviazania priateľstva a realizácie drobných služieb (napr. zaistenia nákupu či opatrovateľskej výpomoci). V tomto prípade skupine ide predovšetkým o zmapovanie finančnej situácie seniora (porovn. Smolík, Čeněk, 2017).

INFORMOVANOSŤ A PREVENTÍVNE AKTIVITY

Významnú rolu v prevencii kriminality páchanej na senioroch zohráva predovšetkým dostatočná informovanosť. Informačné kampane v Českej republike realizujú napríklad Polícia ČR, mestské či obecné polície, ale

Osobitnou kapitolou sú predvádzacie akcie, ktoré na okradanie či klamanie seniorov **využívajú psychologické presvedčovacie techniky.**

i rôzne neziskové organizácie, ktoré sa zameriavajú na cieľovú skupinu seniorov. Ako preventívne opatrenia pre seniorov sa uvádzajú predovšetkým:

1. neotvárať neznámym osobám, nevpušťať ich do domácnosti. V prípade, že ide o pracovníka úradu či služieb, trvať na predložení služobného preukazu. Na overenie totožnosti možno zavolať aj konkrétne pracovisko daného pracovníka;
2. nesnažiť sa podľahnúť nátlaku na podpisovanie dokumentov (napr. zmeny v dodávkach energií, taríf mobilných telefónov a pod.);
3. v prípade dobročinných akcií či zbierok si treba overiť, či zbierka prebieha. Odporúča sa oddialiť finančný príspevok na nasledujúci deň;
4. v prípade, že sa niekto vydáva za známeho niekoho z vašej rodiny či priateľov a požaduje finančnú hotovosť ako pôžičku, treba okamžite kontaktovať políciu;
5. v prípade, že ide o ponuky najrôznejšieho tovaru v mieste bydliska, nereagovať na tieto ponuky. Pokiaľ je podomový predaj zakázaný napríklad vyhláškou, treba kontaktovať mestskú či obecnú políciu. Rozhodne nikoho nevpušťať do bytu, aby výrobok predvádzal;
6. neodporúča sa mať v byte veľké finančné sumy či všeobecne cennosti (zbierky mincí, známok alebo šperky). Týmto vecami by sa dotýčný nemal chváliť, informovať okolie;

7. pri výbere z bankomatu je nutná ostražitosť, nikomu by sa nemal hovoriť PIN kód. Zvýšená obozretnosť je potrebná i pri jeho zadávaní. Pri problémoch (so zasielaním platby, s výberom hotovosti) možno využiť pomoc pracovníkov banky;

8. v dopravných prostriedkoch je vhodné dávať si pozor na svoje osobné veci (kabelky, tašky a pod.);

9. v prípade, že už došlo k podvedeniu alebo ku krádeži, treba okamžite kontaktovať políciu (porovn. Smolík, 2011).

ZÁVER

Kriminalita páchaná na senioroch sa neustále vyvíja, čo znamená, že i seniorská populácia (využívajúca elektronické bankovníctvo, sociálne siete a e-mail) je a bude konfrontovaná s kyberkriminalitou, keď sa trestná činnosť zameria na phishing (vylákavanie údajov k elektronickému bankovníctvu či hesiel k e-mailom alebo sociálnym sieťam), podvodné konanie (napr. v podobe neseriózných internetových obchodov, tzv. e-shopov) či na krádeže identity. Jedine systematické preventívne aktivity a zvýšená miera informovanosti o tradičných, ale i nových trendoch môže kriminalitu páchanú na senioroch znížiť.

LITERATÚRA

- Mühlpachr, P. (2017): Životní styl seniorů. Brno: MDS. ISBN 978-80-7392-265-8.
- Smolík, J. (2011): Senioři jako oběti trestných činů: uvedení do problematiky. In Mühlpachr, P., Bargel, M. ml. (eds.). Senioři z pohledu sociální pedagogiky. Brno: Institut mezioborových studií, pp. 94–116. ISBN 978-80-87182-21-5.
- Smolík, J., Čeněk, J. (2017): What troubles our senior citizens? Crime against the elderly in the Czech Republic in 2016. Kontakt, roč. 19, č. 1, s. 39–46. ISSN 1212-4117.
- Smolík, J., Kajanová, A. (2012): Prevence kriminality páchané na seniorech pohledem studujících univerzity třetího věku. Prevence úrazů, otrav a násilí. 2012, roč. 8, č. 1, s. 56–65. ISSN 1801-0261.

Eliminácia násilia prostriedkami architekta

Ochrana pred všetkými formami krádeže, násilia a ujmy je pri navrhovaní stavieb základnou ľudskou potrebou. Rovnocenne stojí po boku prístreší chrániacich pred vetrom, dažďom, teplom, chladom a požiarom na súkromie, hygienu, svetlo a dobrú akustiku.

Urbanizmus a architektúra preukázateľne vplyvajú na rôzne druhy zločinu a strachu z neho tým, že ovplyvňujú správanie, prístup, voľby a pocity páchatelov, obetí alebo užívateľov prostredia. Už podľa klasifikácie prevencie stratégií 7. kongresu OSN v Miláne (1985) je ako hierarchicky prvá priama preventívna stratégia pri znižovaní príležitostí na páchanie trestného činu uvedená architektúra a stavebné techniky. Existujú i názory, že samotný „dizajn“ môže navodzovať a spôsobovať skôr ako ovplyvňovať, inšpirovať a podporovať (asociálne) správanie. Komplexný architektonický návrh vo veľkej miere rozhoduje aj o modeli sociálneho fungovania daného prostredia. Hoci treba zdôrazniť, že: „Ľudské správanie je výsledkom individuálnej voľby motivovanej maximalizáciou potešenia a minimalizáciou utrpenia. Aj keď je ľudské konanie determinované, je predovšetkým produktom slobodnej racionálnej úvahy“ (Lubelcová, 2009).

TECHNICKÉ NORMY

Jedna zo série európskych technických noriem o prevencii zločinnosti pre územné plánovanie a navrhovanie budov uvádza nasledujúce indikátory bezpečnostných problémov, ktoré odporúča reflektovať:

■ **nezdvorilosť:** odpadky na zemi, zápach, pluvance, špinavé plochy,

zámerné vyradenie výťahov z prevádzky;

■ **výtržnosti:** neprijemný hluk, susedské konflikty, domáce zvieratá;

■ **vandalizmus:** grafity, poškodené poštové schránky, domový telefón, svietidlá, zámky, rozbité okná, stretávanie gangov a výtržníkov vo vstupných alebo spoločných priestoroch;

■ **poškodenia majetku:** poškodené vstupné dvere, požiar, krádeže, vlámania, ukrývanie kradnutých vecí, poškodzovanie verejnoprávnych inštalácií;

■ **osobné útoky:** surový, násilnícky, hrubý jazyk či vyhrážky, hrozby, agresia, domáce násilie, týranie detí, znásilnenie, vražda a pod.;

■ **drogová závislosť:** užívanie a obchodovanie, prítomnosť striekačiek, heroínových súprav;

O AUTORKE

Ing. arch. Lucia Benkovičová, PhD.

Je absolventkou a bývalou vedecko-výskumnou pracovníčkou Fakulty architektúry STU v Bratislave so špecializáciou na architektúru, urbanizmus, budovy na bývanie a obmedzovanie zločinnosti architektonickými prostriedkami. Je autorkou množstva publikácií a architektonických projektov. V súčasnosti sa primárne venuje poradenstvu a vzdelávaniu. Vypracúva tiež expertné posudky projektov výskumu a vývoja v rámci výziev agentúry APVV a KEGA.

■ **iné delikty, priestupky a porušenia zákona:** rozbíjanie, poškodzovanie alebo predávanie motocyklov/mopedov, opravovanie áut na parkoviskách a spoločných priestoroch, opustené vozidlá alebo vraky, ukrytý kradnutý tovar;

■ **násilie v mestách:** divoká jazda (vo všeobecnosti aj s kradnutým autom);

■ ohorené či inak zničené autá, hádzanie predmetov po policajtoch, požiarnikoch, záchranároch, poštároch, hádky až bitky gangov, agresívni psi (napr. pitbuli), zápalné prístroje, nástroje, zbrane, náboje.

SITUAČNÁ PREVENCIA

Dostupné sú klasifikácie viacerých typov páchatelov, avšak ľudské správanie, obzvlášť trestuhodné, je nerozlučne podmienené situačným kontextom. „Situácia plní významnú funkciu spúšťača, resp. katalyzátora kriminálneho správania“ (Lubelcová, 2009). Jednou z hlavných zásad príručky Clarka a Ecka je, že „ľudia sa nemôžu dopúšťať trestných činov, pokiaľ neexistujú príležitosti, ktoré by im to umožnili“.

Fyzické prostredie možno ovplyvňovať tak, aby účinne pôsobilo na správanie a tým na výskyt zločinnosti a z nej vyplývajúceho strachu. Teda aby pôsobilo na zlepšenie kvality života. Tieto behaviorálne účinky možno dosiahnuť redukciami tendencie prostredia podporovať zločinné správanie.

Sféry vplyvu architekta na zločinnosť tak možno špecifikovať ako nasledujúce oblasti riešenia: orientácia v prostredí, osvetlenie a výhľad, sociálne potreby, teritorialita, situácia, dispozícia a prevádzka, stavebné prvky, odolnosť a údržba.

25 TECHNÍK SITUAČNEJ PREVENIE

ZVÝŠIŤ ÚSILIE	1. posilnenie odolnosti predmetu trestnej činnosti
	2. kontrola prístupu do ohrozených priestorov
	3. monitorovanie východov
	4. odklon páchatel'ov
	5. kontrola zbraní a prostriedkov trestnej činnosti
ZVÝŠIŤ RIZIKO	6. posilnenie dohľadu
	7. podpora prirodzeného dozoru
	8. obmedzovanie anonymity
	9. využívanie správcov a osôb zodpovedných za miesto
	10. posilnenie formálneho dozoru
ZNÍŽIŤ VÝNOSY	11. ukrytie predmetu trestnej činnosti
	12. odstránenie predmetu trestnej činnosti
	13. identifikácia majetku
	14. narušenie nelegálnych trhov
	15. odoprenie výhod z trestnej činnosti
OBMEDZIŤ PODNETY	16. znižovanie miery frustrácie a napätia
	17. predchádzanie sporom
	18. obmedzovanie pokušenia
	19. neutralizácia vplyvu vrstovníkov
	20. odradzovanie od napodobovania
ZNEMOŽNIŤ VÝHOVORKY	21. stanovenie jasných pravidiel
	22. zviditeľnenie platných predpisov
	23. prebúdzanie svedomia
	24. poskytovanie východísk
	25. kontrola užívania drog a alkoholu

Urbanizmus a architektúra preukázateľne vplýva na rôzne druhy zločinu a strachu z neho tým, **že ovplyvňuje správanie, prístup, voľby a pocity páchatel'ov, obetí alebo užívateľov prostredia.**

LITERATÚRA

- Benkovičová, Lucia: Obmedzovanie zločinnosti architektonickými prostriedkami. Bratislava: Nakladateľstvo STU, 2015. 273 s. ISBN 978-80-227-43495.
- Clarke, Ronald – Eck, John: Analýza kriminality v 60 krokoch. Praha: Otevřená společnost, 2010. 141 s. ISBN 978-80-87110-22-5.
- Crowe, Timothy: Crime prevention through environmental design : applications of architectural design and space management concepts. 2nd edition. Louisville: National Crime Prevention Institute 2000. 333 s. ISBN-13: 978-0-7506-7198-9.
- Herbert, David – Thomas, Colin: Urban Geography : A First Approach. Chichester: John Wiley 1982. 508 s. ISBN 0 471 10137 0.
- Lubelcová, Gabriela: Kriminalita ako spoločenský fenomén – úvod do sociologicky orientovanej kriminológie. Bratislava: VEDA, 2009. 212 s. ISBN 978-80-224-1051-9.
- Ondicová, Magdaléna – Uhrin, Samuel: Prevencia kriminality. Plzeň: Aleš Čeněk, 2012. 145 s. ISBN 978-80-7380-405-3.
- Poyner, Barry: Crime-free Housing in the 21th Century. London: UCL Jill Dando Institute of Crime Science 2006. 122 s. ISBN 0-9545607-3-6
- STN P CEN/TS 14383-3 : Prevention of crime – Urban planning and building design – Part 3: Dwellings. Bratislava: SUTN, 1.2.2008. 56 s.
- Wortley, Richard – Mazerolle, Lorraine: Environmental criminology and crime analysis. Devon: Willan Publishing 2008. 294 s. ISBN 978-1-84392-280-3.
- Zahm, Diane: Learning, translating, and implementing CPTED. In: Journal of Architectural and Planning Research, vol. 22, 2005, no. 4, s. 284-293. ISSN 0738-0895.

Doc. MUDr. Igor ŠKODÁČEK, CSc.
Klinika detskej psychiatrie LF UK a DFNSP, Bratislava

Význam ochrany duševného zdravia detí a mládeže

Pojem duševné zdravie v spoločnosti predstavuje procesy, ktoré súvisia s pozdvižením úrovne psychického zdravia. Snahou spoločnosti je znížiť počet prípadov duševných porúch a čo najrýchlejšie poskytnúť podporu tým, ktorí sú už takto postihnutí. To je náplňou prevencie, najmä nedospelých (Kaplan, 1996).

V detskej psychiatrii sa však prevencii venuje málo pozornosti. Pritom ekonomické prostriedky vydané na prevenciu sú oproti prostriedkom na liečbu psychických porúch minimálne. Lekárska veda musí klásť väčší dôraz na štúdium správania v záujme zlepšenia zdravia obyvateľstva. Vývoj správania dieťaťa pozmeňuje veľa telesných a psychosociálnych faktorov, ich ovplyvnením možno napomôcť ochrane a prevencii duševného zdravia nedospelých (Richerson, Boy, 2012). Ochrana zdravia závisí najmä od jedincov a od toho, ako oni sami chápu svoje zdravie, aby nepredstavovali osoby s charakteristikou homo stultus (hlupák) – čo platí najmä v prípade mladej generácie.

PREVENTÍVNE OPATRENIA

Primárna prevencia

Ide o opatrenia uplatňované v celej populácii bez toho, aby trpela určitou poruchou. Primárna prevencia súvisí so znižovaním rizika duševných porúch. Je zameraná na rizikové faktory, čiže okolnosti, pri ktorých je vyššia pravdepodobnosť manifestácie poruchy.

Zo širokej palety opatrení primárnej prevencie možno uviesť niektoré z nich: Ovplyvnenie genetických faktorov sa týka genómu, ktorý predstavuje súbor genetického materiálu na utváranie života. Poznatky o genetických poruchách sa enormne

rozširujú a tým aj možnosti, ako predchádzať psychickým poruchám, ktoré sú v rôznej miere geneticky podmienené. Chrániť nedospelých pred psychickými poruchami je možné úpravou environmentu (environment – okolité prostredie, podľa Antony, 2001). Zahŕňa predispozičné faktory, ako sú rôzne škodlivé vplyvy z okolitého prostredia, rodinný rozpočet, intrauterinné vystavenie teratogénom, napríklad zneužívanie psychoaktívnych látok, či vystavenie žiareniu. Opakované dlhodobé kladné skúsenosti získané z environmentu môžu výrazne znižovať riziká vplyvu negatívnych stresových zážitkov.

Prevencia v tehotenstve zahŕňa starostlivosť o zdravie a výživu v tehotenstve, abstinenciu od alkoholu a drog, predchádzanie gestóze. Významná je prenatálna starostlivosť

zo strany štátnej politiky. Nedonosenské a neonatologické problémy môžu viesť k postihnutiu mozgu, podobne predčasný pôrod a zranenia počas pôrodu. Predĺženie hospitalizačnej starostlivosti v prvom roku života môže viesť k problémom vo vývoji emocionálnej väzby dieťaťa na rodiča. Nehody a zranenia doma aj mimo domu môžu spôsobiť neurologické zranenia či iné poškodenia, z ktorých môžu vzniknúť vývojové alebo psychiatrické problémy (Škodáček, Škodáček, 2013). Ďalej sú to otravy: v rozvinutom svete je odstránené nebezpečenstvo výskytu olova z dosahu detí. Podobne sa snažíme osvetou, legislatívnymi i ekonomickými obmedzeniami odstrániť nepriaznivý vplyv pasívneho fajčenia na vývoj detí. Telesné ochorenia: choroby postihujúce najmä nervový systém môžu byť rizikové pre následný rozvoj psychiatrických porúch.

Stretávame sa často s rizikovými faktormi deprivácie či chybných liečby a zanedbávania starostlivosti. Kultúrna deprivácia, nedostatočná výživa aj slabá lekárska starostlivosť môžu nepriaznivo vplyvať na vývoj dieťaťa a školský výkon. Také deti žijú väčšinou v rozvrátených, disharmonických alebo chaotických rodinách (čo nevylučuje citovú depriváciu v ekonomicky bohatých rodinách). Deti preukazujú pokles rozumovej a často aj emočnej inteligencie. Ide o bité, týrané a zanedbávané deti (syndróm CAN). Závažným rizikovým faktorom je duševná porucha obidvoch rodičov a tiež dlhodobý priebeh psychickej poruchy. Ďalej sú to ťažkosti: deti s verifikovanými poruchami temperamentu predstavujú asi 10 percent detí s nepravidelnosťou biologických funkcií, neprispôsobivosťou alebo so spomaleným prispôbovaním

O AUTOROVI

Doc. MUDr. Igor Škodáček, CSc.

V roku 1996 založil a viedol Katedru detskej psychiatrie na LF UK pre postgraduálne školenie detských psychiatrov a do vyučovania zaviedol predmet detská a adolescentná psychiatria. Je členom skúšobných komisií z detskej psychiatrie a zúčastňuje sa na kvalifikačných atestáciách z klinickej psychológie. Je garantom pedopsychiatrie v Kancelárii verejnej ochrankyne práv pre deti, členom redakčnej rady European Journal of Mental Health. Má certifikát z výcviku Children Mental Health Aliance. V roku 1990 založil v ČSFR odbočku medzinárodnej psychiatrickej organizácie Geneva Initiative on Psychiatry.

zmenám, s intenzívnymi prejavmi často negatívnej nálady s výbuchmi hnevu. V dospievaní je veľmi rizikovým faktorom nepriaznivý život v dezorganizovanej komunite, obzvlášť s vysokou kriminalitou a dostupnosťou drog, napríklad u squatrov alebo v osadách. Neblahý je kontakt s delikventnými a antisociálnymi vrstovníkmi.

Je známe, že kultúra a kvalita prostredia významne ovplyvňujú detské životy (Rutter, 1980). Skoré zlyhávajúce v škole je často spojené so špecifickými poruchami učenia, hyperkinetickým syndrómom a neurologickými problémami.

PRIMÁRNA PREVENCIA

Ochranné faktory by mohli predstavovať spomenuté rizikové faktory s opačným znamienkom polarity. V praktickej rovine ochrany zdravia vystupuje dôležitosť úlohy politických kruhov štátu, sociálnej práce, školstva, zdravotníctva, spravodlivosti, justície a tretieho sektora už v opatreniach primárnej prevencie. Rozlišujú sa tri typy metód primárnej prevencie:

- všeobecná preventívna intervencia, ktorej metódy sa používajú na celú definovanú populáciu;
- výberové (selektívne) intervencie používané u jedincov, ktorí majú vyššie riziko vzniku poruchy, ako je to v bežnej populácii, väčšinou pod vplyvom environmentu;
- indikované intervencie sa používajú u jedincov, ktorí ešte nepreukazujú príznaky poruchy, ale vyskytujú sa u nich známe genetické alebo exogénne predpoklady vzniku poruchy, takže sa považujú za rizikovú skupinu.

Všeobecné preventívne opatrenia

Zahrňajú veľa osvetových zdravotníckych a vzdelávacích programov, ktoré poskytujú organizácie a vláda. Tieto programy viac alebo menej úspešne podporujú zdravý emocionálny a sociálny vývoj detí. Spektrum programov je široké – od všeobecne dostupnej prenatálnej starostlivosti cez kvalitatívne na vysokej úrovni poskytovanú perinatálnu a neonatálnu starostlivosť, zmierňovanie následkov chudoby v rodinách s deťmi až po dobre organizované školstvo, elimináciu rizík z prostredia a plynulý výkon súdov.

Selektívne intervencie

Používajú sa v podskupinách populácie, ktoré pochádzajú napríklad zo zanedbaných mestských oblastí, kde sú nízke príjmy, vysoká kriminalita, šikanovanie a je rozšírené používanie drog (Dalrymple, 2011). Vytvárajú sa špecializované programy zamerané na redukciu výskytu porúch správania, emocionálnu a kognitívnu podporu pre predškolské deti a ich rodiny a ďalšiu tvorbu vzdelávacích komunikačných centier. V našich podmienkach je výzvou prepracovať podobné programy do komplexnejšieho systému.

Indikované intervencie

Deti s výrazným sklonom ku vzniku poruchy majú agresívne správanie, vysokú mieru absencií v škole, slabé zručnosti v sociálnych vzťahoch, negatívne interakcie s vrstovníkmi a nízke IQ. Ich rodiny majú často nízky ekonomický status. Intervencie zahŕňajú poradenstvo, tréning rodičov, sociálnu prácu, vzdelávanie hlavne vo verbálnej komunikácii, konzultácie s rodičmi, modifikáciu správania, náhradné aktivity a prácu s rodinami. Všeobecne možno tvrdiť, že čím je rizikových faktorov vo vývoji viac, tým väčšia je pravdepodobnosť vzniku poruchy u dieťaťa.

SEKUNDÁRNA PREVENCIA

Jej cieľom je skorá diagnostika s následnou intervenciou, aby porucha bola liečená čo najskôr (napr. netolizmus korigovaný obmedzením sledovania elektronických médií predstavujúcich elektronický smog spoločnosti). Sekundárna prevencia znamená rýchlu a včasnú diagnostiku s účinnou terapiou v primeranom počte pedopsychiatrických zariadení. Vyšetrovať zneužívané a zanedbávané deti majú profesionáli vycvičení a vzdelaní v tejto oblasti.

TERCIÁRNA PREVENCIA

Zameriava sa na obmedzenie dôsledkov existujúcej poruchy, aby sa predišlo jej zhoršeniu a poskytla sa podpora postihnutým a ich rodinám. Týka sa prevencie defektov a poškodení medzi členmi spoločenstva za pomoci rehabilitačných služieb. Môže ísť o zlyhávajúce v škole, odpor alebo odmietnutie dochádzky do školy, o rôzne poruchy správania

nedospelých a dokonca aj rozpad rodiny. Oneskorená alebo nevhodná liečba väčšiny psychiatrických porúch môže mať podobné neblahé dôsledky.

PREVENTÍVNA PSYCHIATRIA

V preventívnej psychiatrii sa uplatňuje administratívna činnosť, ktorej cieľom je obmedziť výskyt stresových situácií. Účelom je ovplyvniť zákony, vyhlášky, nariadenia a smernice tak, aby sa dosiahli tieto ciele. V rámci preventívnej psychiatrie môžeme vedúcich predstaviteľov spoločnosti podnecovať k usporiadaniu pomerov tak, aby pomohli obyvateľstvu zdravšie riešiť svoje problémy.

Ustanovenia, odporúčania, predpisy i zákonné úpravy spoločnosti prenášame v osobnej interakcii do preventívneho zákroku, kde sa používa forma bezprostredného osobného styku s jednotlivcami alebo s malými skupinami. Preventívne programy majú vychádzať zo zlepšenia medziľudských a odstraňovania narušených vzťahov, k čomu napomáha adekvátne prepracovanie zákonov.

LITERATÚRA

- Antony, J. C.: The promise of psychiatric environments. *British Journal of Psychiatry*, Suppl. 40, 2001. s. 8-11 ISSN 00071250.
- Barker, Ph.: Základy detské psychiatrie. Praha: Nakl. Triton, 2004. 252 s. ISBN 978-80-7254-955-9.
- Dalrymple, Th.: Ztracení v ghettu. Nakl. Leda/Rozmluvy, 2011. 350 s. ISBN 978-80-7335-275-2.
- Kaplan, R. M., Sallis, J. F. Jr., Patterson, Th. L.: Zdravie a správanie človeka. Bratislava: SPN, 1996. 450 s. ISBN 80-08-00332-4.
- Richerson, P. J., Boy, R.: V genech není všechno aneb Jak kultura změnila evoluci člověka. Praha: Nakl. Academia. Edice Galileo, sv. 51., 2012. 408 s. ISBN 978-80-200-2066-6.
- Rutter, M.: School influences on children's behaviour and development. *Pediatrics*, 65, 1980, s. 208-220. ISSN 1943-0965.
- Škodáček, I., Škodáček, M.: Psychické poruchy ve vztahu k nehodám a úrazům dětí a mládeže. *Lékařský obzor*, r. 62, č. 2, 2013, s. 78-83. ISSN 0457-4214.
- Škodáček, M., Škodáček, I.: Nehody a úrazy z vývojově pedopsychologického hlediska. *Lékařský obzor*, r. 62, č. 3, 2013, s. 112-116. ISSN 0457-4214.

MUDr. Karel NEŠPOR, CSc.
emeritný primár, Psychiatrická nemocnica Bohnice, Praha, Česká republika

Prevenencia problémov spôsobených alkoholom u detí a dospelých

NIEKTORÉ RIZIKÁ

■ Ťažké otravy alkoholom nastávajú už po nízkych dávkach. K dôvodom patria nižšia hmotnosť a pomalšie odbúravanie alkoholu. Pri otravách alkoholom sa často objavuje hypoglykémia (pokles hladiny glukózy v krvi) zvlášť u detí. To zvyšuje riziko úrazov a má ďalšie riziká. Otravu alkoholom u dieťaťa môže spôsobiť napríklad i vypitie menšieho množstva ústnej vody, ktoré dieťa našlo v kúpeľni.

■ V dospievaní sa závislosť od alkoholu vytvára rýchlejšie než v neskorších rokoch.

■ Zneužívanie alkoholu býva spojené s vyšším rizikom zneužívania iných návykových látok.

■ Interakcia alkoholu a drog ľahko spôsobí úraz alebo ťažkú otravu.

■ Intoxikácia alkoholom býva často spojená s násilným správaním a poraneniami.

■ Zneužívanie alkoholu u dospelých zvyšuje riziko nechceného tehotenstva a sexuálne prenosných ochorení.

■ Mozog detí a dospelých sa rýchlo vyvíja a je zraniteľnejší voči účinkom alkoholu (Tapia-Rojas a spol., 2017). Dochádza k poškodeniu vyvíjajúcich sa sietí mozgových buniek. S tým súvisí horší školský prospech, správanie i neskoršie uplatnenie. Spear (2018) uvádza: „Dôsledky užívania alkoholu u dospelých zahŕňujú zmeny pozornosti, slovné učenie, horšie spracovanie vizuálnych a priestorových informácií a horšiu pamäť, spolu s narušením vývoja a nižším objemom sivej aj bielej hmoty a narušením integrity bielej hmoty.“ Uvedené zmeny súvisia s nižšou kognitívnou flexibilitou, horšou výkonnosťou, úzkosťou, dezinhibíciou, impulzívnosťou a riskovaním. Csémy a Nešpor

(2013) odhadli počet dospelých v Čechách, u ktorých došlo k poškodeniu mozgu v dôsledku pitia alkoholu, na takmer 23 %.

■ Baiden a spol. (2019) zistili súvislosť medzi pitím alkoholu v detstve a samovražednými myšlienkami.

PREVENICA ŠKÔD

Prevenica by mala byť komplexná a, pokiaľ možno, zahŕňať dieťa alebo dospelého, rodinu, okolie aj širšiu spoločnosť. Cieľom prevencie sú preukázateľne pozitívne zmeny správania, oddialenie kontaktu s alkoholom alebo inou drogou do neskoršieho veku a zníženie miery rizikových faktorov.

PREVENICA PODĽA VEKU

■ Prevencia pred narodením

Dôležité je, aby matka v priebehu tehotenstva abstinovala od alkoholu, iných drog a nefajčila. Zníži sa tým riziko zneužívania návyko-

vých látok u dieťaťa a možno tak predchádzať ďalším poškodeniam. To sa týka najmä skorých štádií tehotenstva, keď žena nemusí o tehotenstve ešte vedieť. Preto by mali ženy, ktoré nevylučujú tehotenstvo, od alkoholu abstinovať.

■ Prevencia v ranom detstve

Sem patrí uspokojovanie prirodzených potrieb dieťaťa, posilňovanie väzby medzi matkou a dieťaťom, emočná podpora a zdravé prostredie. Pre deti tohto veku je veľmi nebezpečné napríklad pasívne fajčenie.

■ Deti predškolského veku

K rizikovým faktorom v tomto období patrí agresivita dieťaťa, nezvládnutá emócia a to, že dieťa ešte nie je pripravené na obdobie školskej dochádzky. Dôležité je stanoviť a presadzovať primerané a jasné pravidlá. Užitočné je rozvíjať rečové a komunikačné zručnosti.

■ Deti od 6 do 10 rokov

Na význame nadobúdajú sociálne zručnosti. Zvláštnu pozornosť treba venovať deťom, ktoré majú problémy s učením alebo adaptáciou v kolektíve.

■ Deti od 10 do 12 rokov

Informácie poskytované deťom tohto veku by mali byť konkrétne. Je potrebné zdôrazňovať hodnotu zdravia. Dôležité je utvárať zdravé návyky. Cieľená prevencia škôd spôsobených alkoholom a tabakom by sa mala začať už v tomto veku.

■ Staršie deti a dospelí

Častá je kritickosť voči rodičom a autoritám. Na význame získavajú vrstovnícke skupiny. Prevencia v tejto skupine je zásadná a dôležitá, pretože dospelí bývajú obzvlášť ohrození. Úspešné programy v tomto období zahŕňajú získavanie sociálnych a iných zručností a hľadanie zdravých alternatív k návykovému správaniu. Sem patria napríklad relaxačné techniky,

O AUTOROVI

MUDr. Karel Nešpor, CSc.

Pracuje na čiastočný úväzok ako emeritný primár v Psychiatrickej nemocnici Bohnice v Prahe, prednáša a publikuje. V roku 2013 získal cenu organizácie Menza ČR a v roku 2016 cenu Adiktológie. Jeho kniha Kudy do pohody bola ocenená vo svojej kategórii ako „Český bestseller 2016“. Na www.drnespor.eu sú voľne k dispozícii svojpomocné materiály pre prevenciu návykových problémov, odborné práce a relaxačné nahrávky.

spôsoby, ako dobre zvládať stres, alebo informácie o tom, kde hľadať pomoc pri rôznych problémoch.

PODPORA V RODINE

Nasledujúci prehľad nie je úplný, vybrali sme len niektoré odporúčania, ktorých užitočnosť možno doložiť.

- S dieťaťom by mali rodičia tráviť dostatok času (Latendresse a spol., 2008).

- Rodičia by mali dôsledne presadzovať racionálne pravidlá. Sem patrí zákaz alkoholu, drog, cigariet a hazardu pre deti a dospievajúcich (Van der Vorst a spol., 2006).

- Alkohol a návykové lieky nie sú doma viditeľné a prístupné. Van den Eijnden a spol. (2011) zistili, že nedostupnosť alkoholu pre deti a dospievajúcich v domácom prostredí uľahčila prevenciu problémov s alkoholom. S tým súvisí i nasledujúce zistenie: deti rodičov, ktorí im zakazovali pitie alkoholických nápojov v domácom prostredí, zneužívali alkohol menej, aj keď neboli pod rodičovským dohľadom (Gilligan a spol., 2012).

- Rodičia sa správajú zdržanlivo. Ak majú návykový problém, tak sa liečia. Abstinencia od alkoholu u závislých rodičov sa priaznivo prejavuje aj na správaní detí, napríklad čo sa týka agresivity a delikvencie (napr. Andreas a O'Farrell, 2009).

- Rodičia pomáhajú deťom nachádzať dobrú vrstovnícku spoločnosť a kvalitné záujmy. K dobrým záujmom nepatrí futbal, tanec alebo box, pretože tie riziko zvyšujú (Nešpor a Csémy, 2016).

ŠKOLSKÉ PROSTREDIE

Kvalitné americké programy zahŕňajú 20 až 30 hodín v priebehu troch rokov (prehľad pozri Nešpor, 2003). Dôležité je, aby bol program interaktívny, aby doň bolo dieťa aktívne zapojené. Efektívne programy zahŕňajú nácvik sociálnych zručností vrátane toho, ako odmietajú alkohol, drogy a tabak, mediálnu gramotnosť a dobré možnosti, ako zvládať rôzne problémy. Účinok týchto programov je relatívne slabý (Foxcroft a Tsertsvadze, 2011). Rôzne besedy, výstavy, koncerty a pod. sú v prevencii neúčinné.

Mozog detí a dospievajúcich sa rýchlo vyvíja a je zraniteľnejší voči účinkom alkoholu.

Dochádza k poškodeniu vyvíjajúcich sa sietí mozgových buniek.

ŠIRŠIA SPOLOČNOSŤ

Ide o odporúčania Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO Europe, 2012), ktoré sa v Česku väčšinou nedarí naplňať. Patria sem okrem iného:

- vysoké zdanenie alkoholu;
- nízka dostupnosť alkoholu a iných drog pre deti a dospievajúcich;
- vekové obmedzenia pre predaj alkoholu i tabaku a pre hazardné hranie sú dôrazne presadzované;
- obmedzenie počtu predajných miest alkoholu i tabaku a miest, kde sa prevádzkuje hazard;
- zákaz reklamy alkoholu a hazardu najmä v televízii;
- prevencia v médiách integrovaná s ďalšími postupmi;
- krátke intervencie pre problémy spôsobené alkoholom. Tie môžu zahŕňať jasné odporúčania abstínovať od alkoholu, ale napríklad aj prácu s rodičmi alebo posilňovanie motivácie.

LITERATÚRA

- Andreas JB, O'Farrell TJ. Alcoholics Anonymous attendance following 12-step treatment participation as a link between alcohol-dependent fathers' treatment involvement and their children's externalizing problems. *J Subst Abuse Treat.* 2009; 36:87-100. ISSN 0740-5472.
- Baiden P, Mengo C, Boaten, G. a spol. 2019. Investigating the association between age at first alcohol use and suicidal ideation among high school students: Evidence from the Youth Risk Behavior Survey. *Journal of Affective Disorders.* 2019, 242; 242:60-67. ISSN 0165-0327.
- Csémy L, Nešpor K. 2013. Kolik dospievajúcich je v Česku ohrozeno poškodením mozku pri zneužívaní alkoholu? *Čes-slov Pediat* 2013; 68 (6): 380-384. ISSN 0069-2328.
- ESPAD Report 2015. Results from the European School Survey Project on Alcohol and Other Drugs. ISBN 978-92-9497-110-4
Citováno podle <http://espad.org/>
- Foxcroft DR, Tsertsvadze A. 2011. Universal school-based prevention programs for alcohol misuse in young people. *Cochrane Database Syst Rev.* 2011; (5):CD009113. ISSN 1465-1858.
- Gilligan C, Jahns N, Lynagh M. 2012. Parental supply of alcohol and adolescent risky drinking. *Drug and Alcohol Review* 2012; 31: 754-62. ISSN:1465-3362
- Latendresse SJ, Rose RJ, Viken RJ, Pulkkinen L, Kaprio J, Dick DM. 2008. Parenting mechanisms in links between parents' and adolescents' alcohol use behaviors. *Alcohol Clin Exp Res.* 2008; 32:322-330. ISSN1530-0277.
- Nešpor K. 2003. Life skills training program G. J. Botvina a niektoré ďalšie americké preventívne programy. 2003, voľne na www.drnespor.eu.
- Nešpor K. 2016. Prevence škod spôsobených alkoholom a jinými psychoaktívnimi látkami v dětství a dospívání. *Alkoholizmus a drogové závislosti* (Bratislava) 2016; 51(6):17-23. ISSN 0862-0350.
- Nešpor K, Csémy L. 2016. Tělesná aktivita a návykové nemoci: překvapivá zjištění. *Čes-slov Pediat* 2016; 68(1):57-60. ISSN 0069-2328.
- Spear LP. 2018. Effects of adolescent alcohol consumption on the brain and behaviour. *Nat Rev Neurosci.* 2018; 19(4):197-214. ISSN 1471-0048.
- Tapia-Rojas C, Mira RG3, Torres AK a spol. 2017. Alcohol consumption during adolescence: A link between mitochondrial damage and ethanol brain intoxication. *Birth Defects Res.* 2017;109(20):1623-1639. ISSN 2472-1727.
- Van den Eijnden R, Mheen D, Vet R, Vermulst A. Alcohol-specific parenting and adolescents' alcohol-related problems: the interacting role of alcohol availability at home and parental rules. *J Stud Alcohol Drugs.* 2011; 72:408-17. ISSN 1937-1888.
- Van der Vorst H, Engels RC, Meeus W, Deković M. 2006. The impact of alcohol-specific rules, parental norms about early drinking and parental alcohol use on adolescents' drinking behavior. *J Child Psychol Psychiatry.* 2006; 47:1299-1306. ISSN1469-7610.
- WHO Europe. European action plan to reduce the harmful use of alcohol 2012-2020. Copenhagen: WHO; 76. ISBN 978 92 890 0286 8.

JUDr. Róbert DOBROVODSKÝ, PhD., LL.M. (Tübingen)
Katedra občianskeho a obchodného práva, Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave

Postavenie dieťaťa v konaní o výkon rozhodnutia

Výkon rozhodnutia vo veciach maloletých patrí medzi jednu z najnáročnejších právnych otázok týkajúcu sa maloletých detí. Je to spoločensky a právno-politicky citlivá téma.

Právna úprava výkonu rozhodnutia upravuje postup štátnych orgánov, ktoré citlivo zasahujú do rodinných vzťahov. Emočne vypäté vzťahy najmä medzi rodičmi dieťaťa sťažujú priehľadnosť interakcií a konfliktov medzi stranami. Prax ukazuje, že súd má v týchto druhoch konania osobitne sťažujú dôležitú situáciu (Dettenborn 2002). Úlohou súdu je na jednej strane výkonom rozhodnutia naplniť medzinárodný záväzok rešpektovať súkromný život rodiča, ktorého napríklad právo styku s dieťaťom nie je rešpektované, no na druhej strane má súd povinnosť zisťovať, či núteným výkonom rozhodnutia nedôjde k porušeniu najlepšieho záujmu dieťaťa. Daná téma je rovnako spoločensky i politicky citlivá. Dobrý príklad za všetky je uznesenie Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny č. 92 zo dňa 16. mája 2018, na základe ktorého malo Ministerstvo spravodlivosti SR vypracovať Správu o úspešnosti výkonu súdnych rozhodnutí týkajúcich sa maloletých. Na základe daného uznesenia Výboru NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny dňa 6. septembra 2018 predniesla pred Výborom NR SR pre ľudské práva a národnostné menšiny Správu o úspešnosti výkonu súdnych rozhodnutí týkajúcich sa maloletých pani štátna tajomníčka Ministerstva spravodlivosti SR Edita Pfundtner.

O AUTOROVI

JUDr. Róbert Dobrovodský, PhD., LL.M. (Tübingen)

Od roku 2008 pôsobí ako odborný asistent na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity v Trnave a vyučuje predmety: občianske právo hmotné, rodinné právo, medzinárodné a európske rodinné právo, Zivilrecht a ochrana spotrebiteľa v európskom a v slovenskom práve. Vedecky sa venuje téme ochrany spotrebiteľa v cestovnom ruchu, pričom okrem publikácií na Slovensku pravidelne publikuje v odbornom tematickom časopise *Tourismusrecht* vo vydavateľstve Neuer wissenschaftlicher Verlag vo Viedni pod vedením Dr. Gerharda Sariu. Je členom komisie pre európske rodinné právo v Utrechte, členom neformálnej expertnej skupiny Európskej komisie pre práva detí a viacerých expertných a pracovných skupín (napr. Viedenského civilistického kruhu pod vedením profesora Welsera a expertov EÚ pre vypracovanie rámcovej legislatívy na postihovanie stalkingu). Študoval na právnických fakultách v zahraničí (Viedeň, Tübingen, Bazilej, Berlín). Magisterskú prácu zameranú na ochranu spotrebiteľa v nemeckom a slovenskom občianskom práve obhajoval v roku 2007 na univerzite Tübingene.

NOVÁ PRÁVNÁ ÚPRAVA OD ROKU 2016

Príspevok sa týka právnej úpravy výkonu rozhodnutia, ktorá bola prijatá v roku 2016. Táto úprava mala ambíciu nájsť vyvážený a spravodlivý koncept medzi troma základnými právami: právom rodiča na stretávanie s dieťaťom a právom dieťaťa, aby pri výkone rodičovských práv boli rešpektované jeho najlepšie záujmy. Príspevok sa zameriava aj na analýzu vplyvu európskych ľudskoprávných štandardov, ktorých zdrojom je najmä judikatúra Európskeho súdu pre ľudské práva. Spomínať judikatúru Európskeho súdu pre ľudské práva ako ľudskoprávne kritérium je legítimné aj z dôvodu, že priamo procesné kódexy v Slovenskej republike sa dovoľávajú judikatúry ako určitého interpretačného kritéria.

VYHLÁŠKA V PRAXI

Právomoc súdov uskutočniť výkon rozhodnutí vyplýva zo všeobecných ustanovení Civilného mimosporového poriadku (ďalej len „CMP“). Výkon rozhodnutí vo veciach maloletých je upravený v štvrtej časti CMP v ustanoveniach § 370 – 391. Podrobnosti výkonu rozhodnutia o výchove maloletých detí upravuje podzákonný predpis, ktorý po dohode s inými vecne príslušnými rezortmi (Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR

a Ministerstvo vnútra SR) vydalo Ministerstvo spravodlivosti SR vo forme vyhlášky č. 207/2016 Z. z. zo dňa 27. júna 2016 (ďalej len „vyhláška“).

Daná vyhláška mala preto ambíciu zohľadniť aktuálnu situáciu v praxi a nenaplniť (resp. nevykonať) len nové zákonné splnomocňovacie ustanovenie CMP. Malo sa reagovať na aplikačné problémy súdov pri uplatňovaní dovtedy platnej vyhlášky Ministerstva spravodlivosti Slovenskej republiky č. 474/2011 Z. z. Nová vyhláška preto nadväzuje (resp. preberá) v novej právnej úprave na tie mechanizmy, ktoré sa od 1. januára 2012 osvedčili a efektívne fungujú a zároveň reaguje na praxou identifikované problémy.

AKTUÁLNE ŠTATISTIKY

Podľa výstupov Analytického centra MS SR za sledované obdobie od 1. júla 2016 do 31. decembra 2017 bolo v roku 2017 celkovo (na všetkých okresných súdoch v SR) doručených 571 návrhov na nariadenie výkonu rozhodnutia o výchove maloletých detí. Rozhodnuté bolo v 545 prípadoch. K samotnému nariadeniu výkonu došlo v 119 prípadoch. Inak sa skončilo 426 prípadov. Ku koncu roku 2017 zostalo na okresných súdoch v SR v predmetnej agende 747 nerozhodnutých vecí. V roku 2016 bolo celkovo (na všetkých okresných súdoch v SR) doručených 629 návrhov na nariadenie výkonu rozhodnutia o výchove maloletých detí. Rozhodnuté bolo v 626 prípadoch. K samotnému nariadeniu výkonu došlo v 123 prípadoch. Inak sa skončilo 503 prípadov. Ku koncu roku 2016 zostalo na okresných súdoch v SR v predmetnej agende 724 nerozhodnutých vecí.

CIELE A MOTÍVY PRIJATIA VYHLÁŠKY

Základným cieľom prijatia vyhlášky bola podpora princípu spravodlivosti konania o výkone rozhodnutia a princípu participačného práva dieťaťa, ktoré je vyjadrené v čl. 12 Dohovoru o právach dieťaťa. Konkrétne ide o ustanovenie § 3 ods. 2 vyhlášky. Názor a správanie dieťaťa vo vykonávacom konaní má mať

Nová vyhláška
vyslovene upravuje,
že pri výkone
rozhodnutia **v škole
alebo zdravotníckom
zariadení je prítomnosť
ostatných detí
vylúčená.**

relevanciu, lebo dieťa je subjektom konania, a nie jeho objektom. Prijatím vyhlášky sa tiež reagovalo na to, že v praxi sú postoje a očakávania oprávnených, ako aj povinných osôb vo vykonávacom konaní v rozpore s judikatúrou Európskeho súdu pre ľudské práva a slobody.

NAJLEPŠÍ ZÁUJEM DIEŤAŤA A ZÁJEM RODIČOV

ESLP v konaní týkajúcom sa maloletého dieťaťa už dlhšie judikuje, že najlepší záujem dieťaťa môže prevážiť nad záujmom rodičov. Rešpektovanie najlepšieho záujmu dieťaťa je zároveň základná procesná zásada vyjadrená v CMP. Podľa článku 3 ods. 1 Dohovoru o právach dieťaťa záujem dieťaťa musí byť prvoradým hľadiskom pri akejkoľvek činnosti týkajúcej sa detí, nech už uskutočňovanej verejnými alebo súkromnými zariadeniami sociálnej starostlivosti, súdmi, správnymi alebo zákonodarnými orgánmi. Vo vzťahu k dieťaťu zvýraznila nová vyhláška právo dieťaťa na sebaurčenie a právnu autonómiu a s ňou spojenú zodpovednosť súdu vyplývajúcu z vyšetrovacej zásady, ktorá ovláda nesporné konania (Gešková).

Záujem dieťaťa musí byť
prvoradým hľadiskom
pri akejkoľvek činnosti
týkajúcej sa detí, nech už
uskutočňovanej **verejnými
alebo súkromnými
zariadeniami sociálnej
starostlivosti, súdmi,
správnymi alebo zákonodarnými orgánmi.**

PRINCÍP SPRAVODLIVOSTI

Základným cieľom prijatia vyhlášky bola podpora princípu spravodlivosti konania o výkone rozhodnutia. Prijatie vyhlášky a nastavenie nového konceptu konania tak naplnilo princíp judikovaný ESLP, že použitie donucovacích prostriedkov na účely výkonu práva styku je v tejto chýlostivej oblasti nežiaduce. Bude odôvodnené iba v prípade zjavne nezákonného konania rodiča, s ktorým dieťa žije (napr. Zavřel proti Českej republike, rozsudok z 18. januára 2007, ods. 52). Ide o prípady, keď rodič, s ktorým dieťa žije, aktívne bráni styku druhého rodiča s dieťaťom.

REAKCIA NA PRAX SÚDOV

Jedným z dôvodov prijatia vyhlášky bolo aj korigovanie doterajšej praxe niektorých súdov, ktoré po podaní návrhu na výkon rozhodnutia automaticky, t. j. bez toho, aby zistili, či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný alebo dieťa nemôže podrobovať rozhodnutiu, postupovali v konaní nástrojmi represie. Za nástroje represie sa považuje výzva súdu na dobrovoľné splnenie povinnosti, ktorá sa vysielala bezprostredne po podaní návrhu a ktorá prezumuje zavinené konanie, t. j. nerešpektovanie titulu. Okrem zaslania výzvy došlo k ukladaniu pokút alebo k zastaveniu výplaty rodičovského príspevku. Súd často pristúpili k represívnym krokom a postupom bez toho, aby vo vykonávacom konaní zistili, či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Pre ďalší postup súdu postačovali tvrdenia oprávneného, že povinný sa nepodrobuje rozhodnutiu.

Podľa nášho názoru je v rozpore s princípom spravodlivosti konania a s ústavným princípom primeranosti zásahov štátnej moci do práv osôb vyžadovať od povinnej osoby „drakonické“ plnenie povinnosti najmä vtedy, ak sa plnenie povinnosti vymyká sfére vplyvu povinného. K ukladaniu týchto sankcií pritom dochádzalo bez predchádzajúceho skúmania dôvodov, prečo k stretnutiu nedošlo. Je zároveň

potrebné poznamenať, že často tieto dôvody existujú nie na strane povinného, ale práve na strane oprávneného alebo samotného dieťaťa. Podľa nášho názoru bolo vhodné, že došlo k prijatiu vyhlášky. Nový právny stav má minimálne na legislatívnej úrovni ambíciu eliminovať opísaný nežiaduci stav v súdnej praxi v SR. Ten mohol poškodiť práva dieťaťa, ako aj povinného penalizovaného za situáciu, ktorú sám nezapríčinil.

ZISŤOVANIE DÔVODOV NEPODROBENIA

Aj z tohto dôvodu musí súd od 1. júla 2016 po podaní návrhu na nariadenie výkonu rozhodnutia alebo po začatí konania, ktoré sa začína bez návrhu, pred vydaním uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia zisťovať, či sa povinný podrobuje rozhodnutiu a či existujú ospravedlniteľné dôvody, pre ktoré sa povinný nemôže podrobovať rozhodnutiu. Pri zisťovaní existencie ospravedlniteľných dôvodov súd zohľadňuje najmä správanie povinného pri plnení povinností a správanie oprávneného pri realizácii práv vyplývajúcich z rozhodnutia, ako aj správanie a názor maloletého. Na čo sa má súd zamerať pri zisťovaní, dáva odpoveď odsek 2 § 3 vyhlášky, ktorý príkladným spôsobom vymenúva: správanie povinného pri plnení povinností a správanie oprávneného pri realizácii práv vyplývajúcich z rozhodnutia, ako aj správanie a názor maloletého.

TERAPIA NAMIESTO REPRESIE

Ak súd konajúci vo veci výkonu rozhodnutia zistí, že možno existujúce ospravedlniteľné dôvody odstrániť a plnenie rozhodnutia dosiahnuť účasťou na sociálnom poradenstve, psychologickom poradenstve alebo na inom odbornom poradenstve, povinnosť podrobiť sa poradenstvu možno nariadiť neodkladným opatrením. Neodkladné opatrenie možno nariadiť po predchádzajúcom posúdení vhodnosti a predpokladaného času trvania neodkladného opatrenia osobou, u ktorej sa má poradenstvo vykonať. Ak súd zistí až po vydaní uznesenia o nariadení výkonu rozhodnutia, že existu-

Jedným z dôvodov prijatia vyhlášky bolo korigovanie doterajšej praxe niektorých súdov, ktoré po podaní návrhu na výkon rozhodnutia automaticky, **bez toho, aby zistili, či existujú ospravedlniteľné dôvody, postupovali v konaní nástrojmi represie.**

jú ospravedlniteľné dôvody, výkon rozhodnutia sa neuskutoční.

ELIMINÁCIA STRESU PRE DIEŤA

Do vyhlášky boli doplnené opatrenia zamerané na predchádzanie prehlbovania záťaže dieťaťa počas výkonu rozhodnutia, ako aj opatrenia zamerané na zlepšenie monitorovania a vyhodnocovania spôsobu zabezpečenia výkonu súdneho rozhodnutia.

Vzhľadom na potrebu eliminovať situácie, že nebude vopred premyslený scenár výkonu rozhodnutia, bolo do vyhlášky doplnené ustanove-

venie § 9 „Určenie spôsobu zabezpečenia priebehu výkonu rozhodnutia“, podľa ktorého súd určí spôsob zabezpečenia priebehu výkonu rozhodnutia spravidla 24 hodín pred výkonom rozhodnutia. Ak poskytuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately súčinnosť, súd a orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately určia spôsob zabezpečenia priebehu výkonu rozhodnutia spoločne. Je potrebné, aby súd vždy vopred určil spôsob zabezpečenia priebehu výkonu rozhodnutia. A ak orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately bude poskytovať súčinnosť pri realizácii výkonu rozhodnutia, je potrebné, aby súd určil spôsob zabezpečenia priebehu výkonu rozhodnutia. Nová vyhláška vyslovene upravuje, že pri výkone rozhodnutia v škole alebo zdravotníckom zariadení je prítomnosť ostatných detí vylúčená z dôvodu ochrany dôstojnosti a súkromia dieťaťa, ktorého sa výkon rozhodnutia týka, a aby sa predchádzalo možnej traumatizácii ostatných detí.

Poznámka: Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu VEGA č. 1/0703/17 „Efektivita výkonu rozhodnutia vo veciach starostlivosti súdu o maloletých po rekodifikácii civilného procesu“.

LITERATÚRA

- Dettenborn, H. – Eginhard, W.: Familienrechtspsychologie. Stuttgart, 2002. ISBN 3825282325.
- Dettenborn, H.: Handbuch der Rechtspsychologie. Göttingen, 2008. ISBN 9783801718510.
- Ficová, S.: Ochrana práv maloletého v občianskom súdnom konaní z pohľadu Dohovoru o právach dieťaťa. In: Ficová, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 11 a nasl.; ISBN 978-80-210-7784-3.
- Gešková, K.: Výsluch maloletého. In: Ficová, S. a kol. Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 201 a nasl.; ISBN: 978-80-210-7784-3.
- Gešková, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. Zo súdnej praxe 3/2013. S. 100-101.
- Gešková, K.: Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 201 a nasl.; ISBN: 978-80-210-7784-3.
- Gešková, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. Zo súdnej praxe 3/2013. S. 100-101.
- Gešková, K.: Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 201 a nasl.; ISBN: 978-80-210-7784-3.
- Gešková, K.: Nesporový charakter personálnej exekúcie. Zo súdnej praxe 3/2013. S. 100-101.
- Gešková, K.: Ochrana práv maloletých v civilnom procese. Bratislava: Eurounion, 2008, s. 201 a nasl.; ISBN: 978-80-210-7784-3.
- Kotrecová, A., Smyčková, R.: In: Števček, M., Ficová, S. a kol. Občiansky súdny poriadok. II. diel. Komentár. 2. vydanie. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 1155 a nasl. ISBN 9788074001598.
- Smyčková, R.: Maloletí v procese dokazovania v občianskom súdnom konaní. In: Dokazovanie v civilnom procese. Zborník z medzinárodnej vedeckej konferencie Bratislavské právnické fórum 2013, s. 389. ISBN 978-80-7502-044-4.
- Pirošíková, M.: Komentár k vybraným článkom Dohovoru o ochrane ľudských práv a základných slobôd. Bratislava: Euroiuris, 2008. ISBN 80 7357 124 2.
- Pirošíková M.: Práva osoby poškodenej trestným činom z hľadiska aktuálnej judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva. Zo súdnej praxe, 4/2013. ISBN 978-13-670740-0-2.
- Ministerstvo spravodlivosti analyzovalo úspešnosť výkonu súdnych rozhodnutí týkajúcich sa maloletých 31. 8. 2018
- <http://www.justice.gov.sk/Stranky/aktualitadetail.aspx?announcementID=2388>

PhDr. Ingrid HUPKOVÁ, PhD.

manažérka kultúry pre sociálnu prevenciu, oddelenie vzdelávania, výskumu a štatistiky,
Národné osvetové centrum

Niektoré aspekty zdravia vo vzťahu k rizikám a ohrozeniam virtuality

V rýchlo sa meniacom svete technického pokroku, digitálnych médií a virtuálneho sveta internetu, ktorý zasahuje do života každého z nás, fungujú v súčasnosti paralelne (pravdepodobne aj naposledy v dejinách ľudstva) dve generácie. Sú to jednak takzvaní online domorodci, teda generácie detí, dospievajúcich a mladých dospelých, ktorí sa narodili do sveta, v ktorom je expanzívny rozvoj informačno-komunikačných technológií súčasťou ich života (generácie ľudí, ktorí sú na jednej strane technicky veľmi zdatní, teda digitálne zruční, no na druhej strane nie vždy dostatočne mediálne gramotní a pripravení na možné riziká a ohrozenia plynúce z virtuality). Na druhej strane sú to generácie takzvaných online prisťahovalcov, ktorých možno charakterizovať jednoducho ako vekovo staršie generácie ľudí, ktorí majú v pamäti svoj prvý mobil, počítač aj skúsenosti s nimi.

BUDEME „SMART“

Jednostranné preferovanie virtuálnej komunikácie pred osobnou (tvárou v tvár) je vždy rýchlejší, pohodlnejší, zdanlivo „bezpečnejší“ spôsobom komunikácie. Stáva sa vyžadovaným, moderným a samozrejmým spôsobom života a bytia (kto neexistuje na Facebooku, akoby ani nežil). Rad nesporných pozitív, ktoré nové informačno-komunikačné technológie prinášajú, vyvažuje a prevážuje rad reálnych rizík a možných ohrození, napríklad neschopnosť riešiť rizikové situácie spojené s virtualitou, neschopnosť ochrany pred agresormi vo virtualite alebo zabrániť zneužitiu citlivých informácií, neschopnosť ochra-

ny pred nežiaducimi finančnými transakciami, technologickými útokmi, ale aj prevencia vzniku závislostného správania. Ďalšími negatívnymi znakmi virtuálneho fungovania sú aj absencia osobného kontaktu, odlúčenie od reálneho sveta, obrazovkové presýtenie, sociálna izolácia, samota a iné. Pojem inteligencia bol pripisovaný najmä ľuďom, avšak čoraz častejšie sa stretávame s inteligentnými telefónmi, televíziami, hodinkami a najnovšie môže byť inteligentné naše bývanie aj domácnosť. Futuristické štúdie predikujú, že o pár desaťročí bude rozvoj ľudského života smerovať k tomu, aby sa zo svetových metropol stali smart veľkomestá so smart domácnosťami (smart home), v ktorých budeme žiť. Slovo smart používame pomerne frekventovane: smart domácnosti (smart home) možno charakterizovať ako automatizovaný systém, ktorý sa stará o bezpečnosť a komfort nášho domova pomocou inteligentných technológií, ako napríklad in-

teligentné zásuvky, žiarovky či spínače, interiérové kamery, dve-rové senzory či pohybové senzory a mnohé iné. V našich smart domácnostiach sú smart spotrebiče (napríklad smart vysávače, chladničky, práčky), produkuje-me a začíname používať aj smart autá, na druhej strane už ľudstvo používa nielen smartfóny, smart hodinky či náramky, ale poznáme a užívame aj takzvané smart drogy (dizajnérske drogy alebo smart drugs), nové psychoaktívne látky, ktoré často podporujú činnosť mozgu, zvyšujú koncentráciu a výkon a majú celý rad ďalších účinkov.

APLIKÁCIE NA VŠETKO

V popredí záujmu všetkých generácií, najmä mladých, je na jednej strane snaha žiť šikovnejšie, kvalitnejšie, možno aj zdravšie, na druhej strane sa náš život zrýchľuje a digitálno-virtuálne presycuje. Obrazovka digitálnych médií je audiovizuálnym nosičom, ktorý nerozvíja ďalšie tri zmysly človeka (čuch, hmat a chuť). Preto je na mieste otázka, ako si v tejto hektike a presýtení digitálnymi technológiami udržať jednotu fyzického, sociálneho a psychického zdravia. Zdravie a so zdravím súvisiace správanie mladých ľudí, ako uvádza T. Pešek, je iste ovplyvnené tým, že „mladí ľudia nikdy nemali toľko dostupných informácií o tom, čo jedia či ako veľmi sú počas dňa aktívni, ako dnes. Zároveň sú už nasýtení množstvom digitálnych technológií vo svojom živote a nepotrebujú ich viac, skôr hľadajú ich ďalšie využitie inými smermi. Tam, kam sa zameriava ich pozornosť. Viac do seba a na svoje vlastné prežívanie“

O AUTORKE

PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Vyštudovala psychológiu, má ukončené dlhodobé vzdelávanie v humanistickej psychoterapii a je členkou Slovenskej psychoterapeutickej spoločnosti. Pôsobila ako vysokoškolská pedagogička, ale skoro celý svoj profesionálny život pracuje v Národnom osvetovom centre a venuje sa sociálnej prevencii. Publikuje a pôsobí ako lektorka a trénerka vzdelávania detí, mládeže a dospelých. Už 14 rokov je šéfredaktorkou časopisu Sociálna prevencia.

(Pešek, 2017, s. 9). Dnešné smartfóny, teda inteligentné a rýchle telefóny, umožňujú okrem volania a písania SMS aj plnohodnotne surfovať na internete, inštalovať do nich ďalšie aplikácie, hrať hry, fotiť, využívať navigáciu a mnohé ďalšie. Z hľadiska zdravia a so zdravím súvisiaceho monitoringu práve množstvo aplikácií (predinštalovaných výrobcami, ale aj následne doinštalovaných používateľom) umožňuje získať vybrané dáta, a teda monitorovať vybrané aspekty fyzického, ale i psychického a sociálneho zdravia.

Aplikácia zdravie napríklad umožňuje podrobne zaznamenávať dáta v pohybových aktivitách (napríklad dĺžka chôdze, počet krokov, počet prejdenných poschodí, vydané kalórie, telesná váha, množstvo tuku v tele a iné), podáva aj monitoring výživy, spánku, ale aj všímavosti či upokojenia mysle, ako aj mnohé ďalšie aspekty. Pozitívom je nesporne, že napríklad pri zaznamenaných pohybových aktivitách (meranie krokov chôdze, času bicyklovania a podobne) prostredníctvom rôznych štatistik a notifikácií motivuje človeka k tomu, aby sa dostatočne pohyboval každý deň a formou, ktorá mu vyhovuje. To má zaiste významný zdravotný aspekt, lebo aj Svetová zdravotnícka organizácia a odborné štúdie akcentujú prioritný význam pohybu ako jeden z najvýznamnejších aspektov podpory a ochrany zdravia, teda smerovania k telesnej, psychickej a sociálnej pohode (známe odporúčanie znie urobiť 10 000 krokov denne).

ZÁVISLOSŤ A DETOX

Sme generáciami, ktoré sa prestali dostatočne pohybovať, náš energetický príjem je vyšší ako výdaj, čo má za následok masívne šírenie nadváhy a obezity naprieč všetkými generáciami. Všetky tieto namerané dáta v smartfónoch či náramkoch sa navyše dajú porovnávať a zdieľať s priateľmi. Zdieľanie sa preto stáva ďalším atribútom súdobej spoločnosti. Ako však uvádza významný adiktológ L. Nábělek (2018, s. 4), odvrátenú stranu uvedeného možno vidieť aj v tom, že pri nadmernom po-

Dnešná mladá generácia si uvedomuje, že ako bude úspešná vo svojom živote, závisí najmä od nej samej.

Väčšina povolaní, ktoré obe generácie Y a Z budú v živote robiť, ešte neexistuje.

užívaní hrozí vznik závislostného správania. „Nadmerné používanie internetu vedie k závažnému obmedzeniu bežných životných činností, pričom je veľmi problematické ich redukovať. Objavujú sa abstinenčné príznaky, zvyšovanie tolerancie, strata kontroly a redukcia záujmov, neúprimnosť, osamelosť a sociálny úpadok.“ Ak platí o škodlivosti (čohokoľvek), že rozhoduje frekvencia a intenzita po/užívania, treba pripomenúť, že používanie digitálnych médií v rozvinutých krajinách už dávno prekročilo bezpečnú hranicu. L. Nábělek uvádza, že napríklad v Kórejskej republike, kde v súčasnosti digitálne médiá ľudia používajú hádam najintenzívnejšie, sa vykazuje viac ako 12 % mladých ľudí, ktorí majú výrazné symptómy závislosti (2018, s. 5). Autor uzatvára, že „jediným opatrením, ktoré dokázateľne znižuje negatívne účinky, je zníženie ich dávok“ (tamže, s. 5). Máme tu na mysli zníženie dĺžky času fungovania vo virtualite, urobiť detox, ostať „bez kontaktu“ s digitálnymi médiami aspoň určitý čas, čím by sa vytvorila protiváha k digitálnemu preťaženiu. Je zrejmé, že aj tento trend je zjavný v správaní mladých ľudí (intox a detox).

ČO JE PREPOJENÉ VNÍMANIE?

„Dnešná mladá generácia si v aktuálnom svete neistoty a veľkých zmien čoraz viac uvedomuje, že to, ako budú úspešní vo svojom živote, závisí najmä od nich samých“ (T. Pešek, 2017, s. 9). Väčšina povolaní, ktoré obe

generácie Y a Z budú v živote robiť, ešte neexistuje. Ako autor ďalej uvádza, „u súčasnej mládeže je zaznamenaný trend vytesané super JA“ (Anthoni 2017, s. 100, In Pešek, T. 2017, s. 9), pri ktorom ide o „snahu o zdokonaľovanie vlastnej osobnosti v rôznych oblastiach: vedomostnej, zručnostnej, psychologickej, spirituálnej či fyziologickej“ (T. Pešek, 2017, s. 9).

Ďalší trend prepojené vnímanie (Anthoni 2017, s. 214 In Pešek, T. 2017, s. 9) „súvisí s potrebou mladých ľudí rozšíriť svoje presýtené audiovizuálne vnímanie opäť na všetkých päť zmyslov. Zapojiť čuch, chuť aj hmat a takto objavovať komplexnosť sveta i samých seba. S upokojením tela i mysle a sústredením na daný okamih. Zároveň vznikajú rôzne formy prepájania technológií a rozvoja vnímavosti.“ Ako príklad T. Pešek uvádza „náramky, ktoré monitorujú emócie počas dňa a zaznamenávajú významné zmeny – kedy zažívame najvýraznejší stres a kedy naopak radosť. Môže sa vám zdať scestné potrebovať náramok na to, aby ste zistili, ako sa cítite. Ale mať o tom dôkaz, dostupné dáta, ktoré môžete analyzovať a vyhodnocovať, je niečo, čo si mladá generácia cení“ (T. Pešek, 2017, s. 10).

Je zrejmé, že s ohľadom na všetky uvedené skutočnosti možno nanajvýš pozitívne vyzdvihnúť ojedinelý prieskum občianskeho združenia YouthWatch, „v ktorom sa sledovalo, ktoré z trendov v životoch mladých ľudí definovaných v Youth Trend Report 2017 – Trendwolves, trendovej a marketingovej agentúry sídliacej v Belgicku, ktorá sa zameriava na mladých ľudí a mladé rodiny najmä z generácií Y (1980 – 1994) a Z (1995 – 2010), sa vyskytujú alebo sú pozorovateľné a prítomné aj u slovenskej mládeže“ (Miháliková, J. et al. 2018, s. 5). Výsledky tohto úplne nového prieskumu realizovaného od septembra 2017 do apríla 2018 sú publikované v rozsahom malej, ale obsahom veľmi výpovednej a inšpiratívnej publikácii štvorice autorov J. Miháliková, A. Tomanová, T. Pešek a M. Hulin pod názvom Trendy v životnom štýle mladých.

TREND INTOX – DETOX

Pre trend intox – detox je príznačné využiť a zažiť všetky možnosti, ktoré sa nám ponúkajú, dokonca aj s rizikom, že nepôjde o zdravé aktivity. Napríklad ide o festivaly, na ktorých účastníci môžu zažiť rôzne extravagancie spojené s konzumáciou alkoholu, drog, jedla atď. Pôžitkárske zážitky a excesy sú potom vybalansované opačnými extrémami: tábormi prežitia, desaťdňovým tichom, meditáciou alebo hyperintenzívnymi fitness programami. Snaha vybalansovať intox opačnou tendenciou je zrejmy vo zvýšenej popularite tzv. detox-day, teda dňa plného masáží, jogy, ľahkej stravy, meditácií, pohybu v prírode tak, aby sa účastníci vrátili domov bez následkov z niekoľkých dní „hodo-vania“ a intoxu. Ide tu teda o zrej-mú snahu užiť si na jednej strane extrém, ale neohroziť doterajšie výsledky svojej telesnej kondície, tvaru postavy či zdravého život-ného štýlu. V snahe napomôcť to-muto balansu v detoxe sa s veľkou obľubou mladých stretávajú festi-vály kávy a čaju, tanečné párty bez alkoholu, kurzy jogy a pod. Mladí ľudia ako protiváhu intoxu prijí-majú rôzne výzvy, akými sú tábo-ry prežitia, zimné pochody, spanie v lese, hladovky, spartánske behy a pod. Chill a relax prístup pre-vláda – Miháliková, J. et al. (2018, s.19) uvádzajú, že „byť neustále v behu je dnes zastarané, považuje sa to za neschopnosť priorizovať si úlohy. Mladí ľudia si viac ako aká-koľvek generácia pred nimi uve-domujú nevyhnutnosť rovnováhy v živote.“

EMÓCIE SÚ DÔLEŽITÉ

Emócie dostávajú oveľa väčší priestor ako reakcia na superracionalizáciu našich životov, kde hlavnú rolu hrá logika, efektivita či vedecké poznatky. Začína sa hovoriť o emočnej empatizácii, mladí čím ďalej, tým viac ukazujú svoje city a pocity. V tejto súvislosti citovaní autori (Miháliková, J. et al., 2018) uzatvárajú, že medzi mladými sa viac začína hovoriť o emočnej inteligencii, empatii a citlivosti pre budúcnosť. Jedným z faktov, ktoré to názorne ilustrujú, sú tzv.

emoji (nástupcovia smajlíkov), teda obrázkové znaky alebo pik-togramy zobrazujúce nielen emó-cie, ale aj zvieratá, objekty, vlajky, symboly a iné. Emoji sú veľmi vý-znamnou súčasťou bežnej interne-tovej komunikácie, doslova zaplni-li komunikáciu na internete.

VZOSTUP GAMIFIKÁCIE

V súvislosti s novšími trendmi, kto-ré sa týkajú nielen generácií X a Y, ale masívne sa šíria naprieč všetký-mi generáciami vrátane generácie Z, možno uviesť ďalší trend – gami-fikáciu. Gamifikácia je vymedzená ako „použitie herných prvkov v ne-hernom prostredí, teda zbieranie bodov, získavanie odmiern, porov-návanie s ostatnými, postupovanie „na vyšší level“, ale aj uplatňovanie hravej tvorivosti“ – to všetko robí-me v rôznorodých rolách ako spo-trebitelia, zamestnanci, študenti, deti, mládež, dospelí aj aktívni se-niori.

Základným princípom, ktorý sa vy-užíva pri gamifikácii, je princíp, ako priviesť ľudí k tomu, aby napríklad kupovali viac tovaru konkrétnej značky. Marketingoví odborníci in-vestujú množstvo energie do vytvo-renia rôznych súťaží alebo aktivít zameraných na zbieranie nálepiek, bodov, pečiatok – čokoľvek, čo by zákazník vnímal ako odmenu vedú-cu k naplneniu svojej potreby. Ak si opečiatkujete papierik po nákupe troch káv, štvrtú získate zdarma. A tak pečiatkujeme, zbierame ver-nostné body a podobne.

Gamifikácia by sa dala jednodu-cho priblížiť ako využitie princípov hrania hier v nehernom prostredí s cieľom dosiahnuť zmeny ľudského správania. Princípy hier veľmi do-bre pozná a využíva edukačný smer, ktorý sa nazýva zážitkové vzdelá-vanie (zážitková pedagogika).

V posledných rokoch zažíva veľký vzostup práve využívanie týchto herných princípov v rôznych iných oblastiach života. S gamifikáciou sa stretávame denne, často sme jej súčasťou, a nie vždy si ju naplno uvedomujeme. Veď dennodenne využívame vernostné karty, zbiera-me body, zvyšujeme úroveň, stávame sa členmi klubu, čím zís-kavame ďalšie, ešte väčšie výhody, zverejňujú sa rebríčky najlepších, výhercov, motivujú nás rôzne dar-

čeky, statusy, odmeny, plnenie úloh, významná je aj sebaaprezentácia či možnosť vzájomne sa obdarovávať s inými hráčmi. Toto všetko sú princípy hrania hier, ktoré boli a sú využívané v komerčnej sfére. Ako kľúčová súčasť gamifikácie sa uvá-dza aj zbieranie a zverejňovanie štatistík.

M. Púpavová (2018) v tejto súvis-losti uvádza, že počas vzdelávania prostredníctvom hrania hier bolo preukázané, že naše telo uvoľňuje dopamín, testosterón, endorfíny, a dokonca náš mozog je schopný rásť. Ďalšími dobrými dôvodmi je aj prítlačlivejšia forma učenia, pod-pora aktívnej účasti a zapojenia, umožnenie priamejšej a okamžitej-šej spätnej väzby, podpora spoloč-ného učenia prostredníctvom kon-kurencie a spolupráce. Má to však aj svoju odvrátenú tvár, na ktorú upozorňuje adiktológ L. Nábělek, a tou je vznik závislostného sprá-vania, o ktorom sme sa už zmienili. Je zrejmé, že k výpočtu trendov, smerovaní, ale aj možných rizík a ohrození patria mnohé ďalšie, ktoré sme v našom príspevku ne-rozoberali. Môžu sa stať predme-tom ďalšieho článku uverejneného v niektorom z ďalších čísiel odbor-ného časopisu Sociálna prevencia.

LITERATÚRA

- Eckertová, L. – Dočekal, D. 2013. Bez-pečnosť detí na Internetu. Radca zodpo-vedného rodiča. 2013, Brno, 220 s. ISBN 978-80-251-3804-5
- Miháliková, J. – Tomanová, A. – Pešek, T. – Hulín, M. 2018. Trendy v životnom štýle mladých. Trendwatch. 2018. Bratislava: SOPAPRINT, 2018 51 s. ISBN 978-80-973031-0-5.
- Nábělek, L. 2018. Digitalizácia, globalizácia a čo ďalej? In Sociálna prevencia. Riziká a ohrozenia internetu a iné nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy. 1/2018, s. 3-5. ISSN 1336-9679.
- Pešek, T. 2017. Vybrané trendy mladých ľudí v oblasti zdravého životného štýlu. In Sociálna prevencia. Zdravie, zdravý životný štýl a nežiaduce sociálne a sociálnopatologické javy. 2/2017, s. 9-10. ISSN 1336-9679.
- Púpavová, M. 2018. Gamifikácia a eLearning vo vzdelávaní: Čo tieto poj-my znamenajú? <https://eduworld.sk/cd/martina-pupavova/2170/gamifikacia-a-elearning-vo-vzdelavani-co-tieto-pojmy-znamenaju>, stiahnuté 6. 8. 2018.

Doc. PhDr. Eva ORBANOVÁ, PhD.

Katedra etiky a morálnej filozofie FF Trnavskej univerzity v Trnave

Konzumizmus a náboženstvo

Ľudský život je sprevádzaný neustálym uspokojovaním potrieb vrátane náboženských. Táto oblasť patrí do pomerne mladej filozofickej disciplíny – axiológie. Jej hlavnou náplňou je svet hodnôt, ktoré bezprostredne súvisia s ľudskými potrebami a slúžia na ich uspokojovanie. Nestor axiológie na Slovensku Marián Váross objasňuje, že „hodnoty sú ozveny ľudských potrieb a záujmov“ (Váross, 1970, s. 102). Niektoré hodnoty sa definujú ako statky. Čo sa týka vzťahu medzi hodnotou a statkom, je potrebné uviesť, že statky sú tie hodnoty, ktoré uspokojujú ľudské potreby. K statkom zaraďujeme i náboženstvo. Hodnoty sú však binárneho charakteru, a teda majú svoj negatívny antipód, ktorý problematizuje život človeka. Negatívne hodnoty do množiny statkov nepatria. V prípade náboženských konfliktov, presnejšie pri posudzovaní pozitívnej alebo negatívnej hodnotovosti zúčastnených náboženstiev, rozhoduje uhol pohľadu zainteresovaných.

KONZUMIZMUS A RELIGIOZITA

Uvedené pojmy sa po sémantickej stránke značne líšia. Napriek tomu ich spoločným menovateľom je ľudská s/potreba. Náboženstvo je z genealogického hľadiska považované za existenčnú, ale aj esenciálnu potrebu človeka. Radíme ho k antropologickým konštantám. Svedčí o tom i fakt, že niet ľudskej society, v ktorej by náboženstvo nebolo prítomné. Podobne neexistuje žiadna spoločnosť, ktorá by neriešila otázku ľudských potrieb. Uspokojovanie rovná sa život, prežitie. Z tohto dôvodu bol ustanovený štát. Pre Aristotela je dokonca štát pôvodnejší ako rodina alebo každý jednotlivec. Je zrejmé, že Aristoteles tu nevychádza z historického

vývoja, ale z neschopnosti jedinca zabezpečiť všetky svoje potreby. Ide o bezpečnosť, vojenskú ochranu, výrobu atď. V tomto zmysle antický filozof prejedukuje pôvodnosť štátu, t. j. celku, pred rodinou či jednotlivcom (Aristoteles, 2006, s. 29). Štát, spotreba – konzum – a náboženstvo tak bezprostredne spolu súvisia.

V prípade konzumizmu hovoríme o potrebe, ktorej „velí“ samotná spotreba, a nie aktuálna potreba. Ide o spotrebu, ktorá je podriadená „pursuit of happiness“, t. j. honbe za šťastím (Taylor, 2007, s. 474). Generuje endorfíny a vyvoláva pocit šťastného života. Z tohto dôvodu konzumizmu podliehame často, všetci a radi. Nemusi nás nikto presviedčať a nútiť. Elementárnymi príkladmi sú aj také javy ako chronické nakupovanie pre nakupovanie, resp. „nutkavé nakupovanie“ (Hupková, 2016, s. 19).

HODNOTY A NÁBOŽENSTVO

Dichotómia sakrálného a profánneho je odvekou genealogickou binaritou. Sakrálna a profánne spravidla a traktuje život človeka, spoločnosti, spoločenstva či komunity. Sakrálna korešponduje s náboženstvom. V mnohých, najmä mono-teistických náboženstvách (judaizmus, kresťanstvo, islam) sakrálny

svet a jeho hodnoty sú separované od hodnôt profánnych. Tie sanujú pozemské potreby veriaceho človeka. Klasickým príkladom takého delenia sú transcendentné hodnoty ako večný život – spása, peklo, Boh. Na strane druhej ide o pozemské hodnoty objektivizované napríklad v šťastnom a dlhom živote, zdraví, potomstve, bohatstve, spoločenskom úspechu či v prestížnom postavení človeka. Napriek tejto separácii je zrejmé, že vzájomné prelínanie sakrálnych a profánnych hodnôt existuje. Doslova môžeme hovoriť o sakrálnom prestupovaní života veriacich. Týka sa každoročne sa opakujúceho cyklického režimu sviatkov. Podobne sacrum, t. j. náboženský zážitok, skúsenostný dotyk s posvätnom, ktorý je spätý nielen so skupinovým kultovým slávením, má i svoj výsostne individuálny rozmer. Súkromne zažívaný dotyk posvätna je primárne spätý s iniciačnými, t. j. prechodovými rituálmi, ku ktorým patrí vysluhovanie sviatostí krstu, birmovania, kňazskej vysviacky či posledného pomazania (tzv. viatikum). Sekundárne môžeme k sacrum priradiť aj individuálne zážitky spojené napríklad s glosoláliou, osobnými zjaveniami uznanými či neuznanými v príslušnej cirkvi či denomináciách.

POTREBA AKO VSTUPNÁ BRÁNA

Postmoderná religiózna scéna veľmi pružne reaguje na pozemské potreby súčasného človeka. V minulosti sme sa stretávali s tým, že profánne potreby človeka boli viac menej definované, zastabilizované v svätých knihách jednotlivých náboženstiev. Následne Bohom, božstvom v plnej slobodne uspokojované. V tomto prípade naplnenie potrieb, túžob, očakávaní bolo prijímané veriacimi len ako prejav

O AUTORKE

Doc. PhDr. Eva Orbanová, PhD.

Je spolugarantkou študijného odboru etika na Katedre etiky a morálnej filozofie FF TU v Trnave. Dlhodobu sa venuje hodnotovým otázkam novej religiozity, ako aj súdobej spiritualizácie profánnej sféry a profanizácie náboženstva.

nevynútenej Božej milosti. V postmodernej religiozite však platí diametrálne odlišný kľúč sanovania ľudských potrieb. Analogický vstup, či skôr návšteva náboženského kultu, neprebíha na základe akéhosi vnútorného obrátenia či spomínaných foriem iniciácie. Rozhodujúca je práve s/potreba. Motívom tak už nie je spása, večný život či viera v numinózne presahujúce bytie človeka, ale pozemské šťastie. Navyše kult pre záujemcu sprítomňuje eliminovanie akejkoľvek formy deprivácie. Primárne adepta zaujíma to, čo môže z kultu vyťažiť, konzumovať. Duchovný príklon k religiozite sa tak deje s cieľom uspokojovať rýdzo pozemské, imanentné potreby človeka. Členstvo a náboženská komunita nie sú vôbec dôležité. A prípadné nenaplnenie očakávaní presmeruje hľadača pozemského absolútna do iného sľubnejšieho kultu. Jednoducho povedané, náboženstvo, presnejšie členstvom neukotvená spiritualita, kult a konzum si podali ruky. Z tohto dôvodu tradičné dichotomické členenie hodnôt na sakrálna a profánne sa evidentne stráca zo zreteľa postmoderných kultov. Diapazón hodnôt sa redukuje na pozemskú sféru. V tejto súvislosti hovoríme o imanentizácii náboženstiev, náboženských hodnôt, resp. náboženských potrieb. Horizontálne bytie pohltilo svoj tradičný vertikálny rozmer, ktorý bol duchovnou doménou náboženstva samého osebe. Diktát ľudských potrieb je dnes alfou a omegou religiozity. Priamo súvisí s tzv. divinizáciou, zbožštením človeka, ktoré sa v rámci jednotlivých kultov realizuje.

RELIGIÓZNY KONZUMIZMUS

Nezastupiteľné miesto v postmodernej religiozite má ezoterika, ktorá od 20. storočia „si nárokuje vedecké uznanie. Hovorí sa o nových vedách, ktoré sa snažia vtiahnuť do vedy východnú mystiku, postulujú poznatky, ktoré empiricky nemožno dokázať, ale pre ezoteriku predstavujú realitu a fakt“ (Graf, 2018, s. 42). V takomto sploštenom religióznom svete sa do popredia dostávajú konkrétne ľudské potreby: zdravia, zdravej výživy, vzdelania, vnútornej teles-

Konzumizmu „velí samotná spotreba, a nie aktuálna potreba.

Ide o spotrebu, ktorá je podriadená „pursuit of happiness“, t. j. honbe za šťastím.

no-duchovnej harmónie, harmónie medziludských vzťahov, prosperity a bohatstva. Tým, že mnohé kulty sú orientované práve na pozemské hodnoty, stávajú sa pre dnešného človeka atraktívnymi a vyhľadávanými. Aby výpočet hodnôt korešpondoval s kultmi relevantného zamerania, uvádzame stručný sumár kultov spojených s príslušnými hodnotami. Zdravie – akupunktúra, anjelské terapie, breathariánstvo, homeopatia, kryštaloterapia, pyramidálne liečenie, reiki; vzdelanie – Nová Akropolis, waldorfská pedagogika, rodová škola, učenie v hladine alfa; vnútorná telesno-duchovná harmónia – kineziológia, šamanizmus, autogénny tréning, Bachova terapia, cvičenie Piatich Tibeťanov, eneagram, holotropné dýchanie, scientológia, Silvova metóda; prosperita a bohatstvo – Vek Zlatého svetla (Orbanová, 2018, s. 118-186).

Mnohé z nich patria do oblasti alternatívnej medicíny, alternatívneho školstva, vzdelávania. Pojem alternatíva sa v uvedených prípadoch odvíja od synkretického spájania nielen rôznych náboženských tradícií a ich príslušných ezoterických prúdov. Príťažlivosť synkretických zoskupení spočíva práve v prepojení nábožensko-spirituálnej oblasti a tradične vedec-ky ukotvených oblastí sociálnych skutočností. Z pohľadu sociálnej etiky k nim zaraďujeme napríklad školstvo či zdravotníctvo. Religiozita podlieha diktátu konzumizmu, lebo cieľom „veriaceho“ je byť v prvom rade šťastný, a nie duchovne zachránený či spasený.

Je pravdou, že isté konzumistické prístupy sa objavujú i v tradičných náboženstvách. Odvíjajú sa napríklad od svojvoľnej interpretácie učenia, ktoré je po stáročia predkladané k viere. Náboženské presvedčenie „šité na mieru“, resp.

svojvoľná reflexia náboženstva, korešponduje hlavne s individuálnymi potrebami a projekciami, ktoré sa jednoducho hodia a neproblematizujú zvolený životný štýl „veriaceho“ (Besecke, 2014, s. 14).

ZÁVER

Spojitosť konzumizmu a postmodernej synkretickej religiozity je významným javom našej doby. Náboženské kulty v intenciách tohto spotrebného mechanizmu sú primárne zamerané na pozemský rozmer ľudského života. Konzumizmus ako konštrukt šťastného života vnáša do religiozity zjavný ideový obrat. Náboženstvo v zajatí postmoderny prestáva byť nápomocné pri zvládaní strastí, utrpenia, problémov, ktorých je v každom ľudskom životnom príbehu dostatok. Naopak, je prostriedkom často ich iluzórnej eliminácie či odstránenia. Ak by kulty neboli v záprahu splnenia potrieb, tak v mnohých prípadoch pre dnešného človeka zakukleného vo svete vlastného ja by spiritualita kultov stratila svoju príťažlivosť a opodstatnenie.

LITERATÚRA

- Aristoteles. 2006. Politika. Bratislava: Kalligram. 304 s. ISBN 80-7149-840-8.
- Besecke, K. 2014. You can't put God in the box. Thoughtful Spirituality in a Rational Age. New York: Oxford University Press, 2014. 182 s. ISBN 978 0 19 993094 4.
- Graf, H. 2018. Hnutie new age. Korene – charakter – praktiky. Bratislava: Lúč, 2018. 128 s. ISBN 978-80-8179-098-0.
- Hupková, I. 2016. Výzvy a podnety pre pomáhajúce profesie. In Sociálna prevencia. 1/2016. Bratislava: Národné osvetové centrum. <http://www.nocka.sk/wp-content/uploads/2018/09/SP-2016-01.pdf>, ISSN 1336-9679, EV 4957/14, s.18-21.
- Orbanová, E. 2018. Náboženstvo a etika. Kult a hodnota. Trnava: FF TU v Trnave. 2018. ISBN 978-80-568-0117-8. 206 s.
- Taylor, Ch. 2007. A Secular Age. USA : The Belknap Press of Harvard University Press, 2007. 874 s. ISBN 978 0 674 02676 6.
- Városov, M. 1977. Úvod do axiológie. Bratislava : EPOCH. 1977. 353 s., bez ISBN.

Ako sa z filmu vyvinie náboženstvo?

PRÍBEHY SÚ DÔLEŽITÉ

Či už rodič vysvetľuje dieťaťu, ako má chodiť cez cestu, alebo profesor študentom taje vesmíru, najefektívnejšie je, keď použije príbeh. Rodič dieťaťu povie o nejakom prípade, keď niekoho zrazilo auto, aby si to dieťa vedelo predstaviť. Príbeh sa totiž dobre pamätá. Preto majú všetky svetové náboženstvá nejakú zbierku príbehov, cez ktorú vysvetľujú, ako by sa mal človek správať a aký vzťah by si mal vytvoriť k okolitému svetu. Ako by sa mal vzťahovať k okolitému svetu. Sila kresťanstva, islamu alebo budhizmu je primárne v sile ich komunity, ale to, čo komunitu spája nad rámec osobných vzťahov, sú práve príbehy, keďže tie vysvetľujú hodnoty, dávajú príklady morálneho správania, šíria príklady hodné nasledovania a celkovo dávajú zastrešujúcu kvalitu celej organizácii, pretože umožňujú odpovedať na otázku „prečo“. Ak vás chce niekto o niečom presvedčiť, a je jedno, či novinár o význame diania, o ktorom píše, marketingový špecialista cez reklamu alebo kazateľ, povie vám príbeh, ktorý jeho pozíciu vysvetlí na príklade. Sila Biblie, Koránu, Talmudu, zbierky kázni, všetky staroveké mýty, ale aj moderné ideológie 20. storočia ako rôzne verzie nacionalizmu alebo aplikácie komunizmu – všetky stoja na príbehoch.

PRÍBEHY NIE SÚ NEMENNE

Moderný človek je posledných vyše sto rokov ovplyvňovaný troma dominantnými kultúrno-filozofickými vplyvmi, ktoré ovplyvnili jeho vzťah k sebe, svetu okolo neho, osobné hodnoty, to, čo je vnímané ako normálne a prijateľné, aj vzťah k autorite. A následne aj vzťah k dominant-

ným zastrešujúcim civilizačným príbehom, ku ktorým sa predtým dlhodobo vzťahoval, keďže niektoré neharmonizovali s niektorými aplikáciami týchto filozofických vplyvov. Tieto tri vplyvy sú individualizmus, postmodernizmus a konzumerizmus (Possamai, 2012). Tieto vplyvy naše prostredie zásadne ovplyvnili.

INDIVIDUALIZMUS

... nás naučil, že morálna hodnota jednotlivca je minimálne rovnako veľká ako hodnota kolektívu či skupiny. Skupina nesmie šliapať po zájmoch jednotlivca. Ďalšie dva vplyvy – postmodernizmus aj kapitalizmus – závisia od akceptácie princípov individualizmu.

KONZUMERIZMUS

... nás naučil, že zákazník má vždy pravdu. Tento filozofický vplyv začínal ako ekonomický princíp, ktorý tvrdí, že záujem konzumenta má mať podstatný vplyv na orientáciu ekonomiky. Tento princíp následne, vzhľadom na rozpad iných zastrešujúcich spoločenských príbehov, na ktorých by sa nadkritická väčšina spoločnosti bola schopná zhodnúť ako na určujúcich – čo znamená „dobrý život“, prešiel aj širokej spoločnosti, kde začal určovať nielen orientáciu výroby,

ale aj orientáciu morálky, životného štýlu a sociálnej spravodlivosti (Szelman, 2010). MAŤ veci je právo a pre mnohých meradlo dobrého života.

A POSTMODERNIZMUS

... tretí podstatný vplyv, kritizuje univerzálnosť konceptov, ako sú objektívna realita, morálka, ľudská prirodzenosť či sociálny progres. Výsledkom je dekonštrukcia veľkých tradičných príbehov, ktoré od viery v univerzálnosť týchto konceptov záviseli, a v konečnom dôsledku aj úpadok autority inštitúcií, ktoré na nich stáli, ako napríklad štát, cirkev alebo veda.

VÝSLEDOK

Individualizmus + postmodernizmus = oslabenie tradičných zdrojov autority, najvyššou autoritou sa pre mnohých stáva autorita SEBA.

A ak je človek sám sebe najvyššou autoritou, v kombinácii s konzumistickou mentalitou si vyberá, čo sa mu PÁČI, nie čo je podľa iných autorít dobré, správne či vhodné.

Ako sme si voľakedy odovzdávali príbehy pri ohni, dnes na to máme médiá. A film vie vyrozprávať dobrý príbeh, o tom niet pochyb. Ak ste videli Hviezdné vojny či Pána prsteňov, sú do veľkej miery o konflikte medzi dobrom a zlom, o morálnom rozvoji postáv, o tom, čo to znamená byť odvážny, múdry, láskavý, úprimný, ako hľadať pokoru napriek sile, bojovať proti zlu, obetovať sa pre priateľov. To sú silné príbehy.

Takto uvažujúci človek nemá dôvod, prečo by sa v živote nemal začať riadiť príbehom, ku ktorému má oveľa silnejší vzťah a oveľa lepšie mu rozumie, ako sú príbehy ponúkané starými autoritami – štátom, cirkvou alebo vedou. Príbehy z populárnej

O AUTORovi

Mgr. Pavol Kosnáč, MSt

Vyštudoval religionistiku na Komenského univerzite v Bratislave a v Oxforde. Venuje sa výskumu nových náboženských hnutí a implicitnej religiozite a vzťahom náboženstva, ideológie, vojny a násillia.

kultúry sú už zo svojej definície ľuďom blízke (sú populárne a rozšírené), takže zžívanie s nimi je intuitívne a výrazne ľahšie.

A tak sa okolo filmov začínajú tvoriť komunity, ktorých pôsobenie z funkcionálneho hľadiska funguje ako náboženské – svoje hodnoty opierajú o nové príbehy, ktoré sa im páčia.

PRÍKLAD – DUDEIZMUS

Pred štrnástimi rokmi v thajskom turistickom rezorte Pai nedaľeko Chiang Mai bývalý novinár Oliver Benjamin dopozeral film Big Lebowski s Jeffom Bridgesom alias Dudom v hlavnej úlohe, a mal pocit, ktorý neskôr prirovnal k mystickému zážitku. Ako neskôr písal, možno aj vďaka dobrej nálade a uvoľneniu z piatich silných pív pochopil, že Dude je perfektným príkladom aplikácie taoistických princípov na hektický a stresujúci život moderného človeka.

Začal túto myšlienku šíriť a stal sa zakladateľom nového náboženstva – dudeizmu, ktoré má dnes okolo pol milióna registrovaných členov. Dudeizmus má po formálnej stránke mnohé prvky, ktoré mávajú iné, oveľa tradičnejšie náboženstvá. Má svoje posvätné knihy, rituály – napríklad ordináciu, ktorý sa používa pri svätení dudeistických kňazov,

Ako sme si voľakedy odovzdávali príbehy pri ohni, dnes na to máme médiá.

A film vie vyrozprávať dobrý príbeh, o tom niet pochýb.

meditačnú prax i sviatky – ako Duvod deň, slávený vždy 6. marca. Vysvätení kňazi majú právo pochovávať a sobášiť vo väčšine štátov USA, kde žije väčšina členov.

Benjamin tvrdí: „Pôvodná forma dudeizmu bola originálna verzia čínskeho taoizmu predtým, než začal byť celý divný s magickými trikmi a telesnými tekutinami“ (Benjamin, 2019). Podľa Benjaminu si pôvodný taoizmus nenárokoval na nebeský mandát ani na supernaturálne vplyvy. To je aj ambícia dudeizmu, ktorý sa snaží byť aplikáciou taoizmu pre moderného človeka – byť antiidealistickým náboženstvom bez supernaturálna. A využíva na to príbeh antihrdinu Duda ako príklad hodný nasledovania. Dude môže vyzeráť ako zvláštny rolový model, ale podľa Benjaminu vo veku, v ktorom žijeme, nie je naša najväčšia starosť Armagedon alebo posmrtný život,

ale všeobecná spoločenská úzkosť a existenciálne otázky. Dude nám ukazuje, ako pristupovať k životu tak, aby bol kvalitnejší. Nepotrebujeme heroické postavy, aby nás doviedli do zaslúbenej krajiny – potrebujeme dudeistov, aby nám pomohli stoicky a s pokojom žiť tam, kde sme. Pointa dudeizmu je žiť čo najviac, kým je človek nažive.

LITERATÚRA

- Flanagan, O. (1992). *Consciousness Reconsidered*. MIT Press: USA, s. 198. ISBN 9780262061483.
- James, Paul; Szeman, Imre (2010). *Globalization and Culture*, Vol. 3: *Global-Local Consumption*. London: Sage Publications. p. x. ISBN 978-1-4129-1953-1.
- Kosnáč, P.; Cusack, C. (2017). *Fiction, Invention and Hyper-reality: From popular culture to religion*. London: Routledge. ISBN 9781317135494.
- Kubricht, J. R. (2017). *Intuitive Physics: Current Research and Controversies*, Cell, Vol. 21 (10), s. 749-759. Doi: 10.1016/j.tics.2017.06.002
- Possamai, A. (2012). *Handbook of Hyper-real Religions*. Leiden and Boston: Brill. ISBN 978-90-04-22694-4.
- Benjamin, O. (2019). "What is Dudeism?" Dudeism – oficiálna webová stránka. Accessed from <https://dudeism.com/whatisdudeism/> on 15 January 2019.

Mgr. Sabína BRÉDOVÁ

sociálna pracovníčka, koordinátorka, Občianske združenie Prima, Bratislava

Dobrovoľníctvo v terénnej sociálnej práci

V našich zemepisných šírkach sa iba v malej miere využíva potenciál dobrovoľníckej práce. „Chýbajú informácie o tom, ako zapájať dobrovoľníkov a pracovať s nimi. Je potrebné venovať viac pozornosti manažmentu dobrovoľníkov a vytvárať priestor a možnosti na výkon

dobrovoľníckej práce. Je na nás, aby dobrovoľníci neboli pre spoločnosť „bláznami“, ale skôr „hrdinami“, ktorí majú ochotu a chcú pomáhať“ (Hanečáková, 2011).

**DOBROVOĽNÍCTVO
DNES**

Dobrovoľnícka práca v 21. storočí nadobúda úplne nové rozmery než doteraz. Nových príležitostí je zo dňa na deň viac a nejde iba o stereotypné vykonávanie manuálnych činností či skenovanie hromád papierov.

Najväčší krok sa udial v roku 2001, Európskom roku dobrovoľníctva, keď boli jasne formulované ciele v posune dobrovoľníctva. Okrem iného rok 2001 priniesol nový fenomén, a to oceňovanie práce dobrovoľníkov, ktoré tu dovtedy nebolo. O tomto posune hovorí aj prieskum Eurobarometer z roku 2007, podľa ktorého za posledných desať rokov došlo v EÚ k nárastu počtu aktívnych dobrovoľníkov a dobrovoľníckych organizácií (Európsky portál pre mládež, 2013).

PREČO DOBROVOĽNÍCTVO?

Dobrovoľníkov mnohí ešte aj dnes vnímajú ako prehnaných filantropov a altruistov. Veď kto by už dnes chcel robiť niečo pre druhého a ešte k tomu zadarmo? Motivátorom na výkon dobrovoľníckej práce môže byť pocit uznania, zadosťučinenia. Táto práca prináša nové zážitky či skúsenosti. Podľa Mydlíkovej je u Slovákov zapájajúcich sa do dobrovoľníckych aktivít najväčšou motiváciou existencia „presvedčivej myšlienky“, plnej entuziazmu, a zároveň charisma tých, ktorí túto myšlienku šíria (Mydlíková, 2002).

O AUTORKE

Mgr. Sabína Brédová

Je absolventkou misijnej a charitatívnej práce na VŠZaSP sv. Alžbety v Bratislave. Už počas štúdia sa aktívne venovala dobrovoľníctvu. Dva roky navštevovala deti a mládež v rómskej osade v Plaveckom Štvrtku. Neskôr pracovala ako logistka a projektová manažérka rozvojových projektov v Indii a Kambodži, kde pracovala s deťmi s podvýživou, hendikepovanými deťmi a HIV pozitívnymi sirotami. Už tretí rok pôsobí v Občianskom združení Prima, v súčasnosti ako koordinátorka Kontaktného centra a projektu Príležitosť na zmenu.

Dobrovoľníkov mnohí ešte aj dnes vnímajú ako prehnaných filantropov a altruistov. **Veď kto by už dnes chcel robiť niečo pre druhého a ešte k tomu zadarmo?**

DOBROVOĽNÍCTVO A ETIKA

Terénna sociálna práca alebo „outreach work“ (pojem outreach sa používa väčšinou v zmysle terénnej sociálnej práce vykonávanej so skrytou populáciou užívateľov drog alebo ťažko dosiahnuteľnou /hard-to-reach/ skupinou ľudí) je chápaná ako dlhodobá a systematická odborná činnosť, ktorá svoje ciele dosahuje v spolupráci s klientmi a s podporou i spoluprácou iných subjektov, organizácií a inštitúcií (Ondrušková, Pružinská, 2015).

Sociálna práca ako vedný odbor je založená aj na určitých hodnotách, ktoré slúžia pracovníkom pri výkone povolania ako morálny kompas. Predstavenie týchto hodnôt je kľúčové, pretože chceme poukázať na fakt, že aj práca dobrovoľníka by mala byť založená na rovnakých hodnotách a zároveň by mala korešpondovať s hodnotami danej organizácie ako prijímateľa dobrovoľníckej práce.

Hodnoty terénnej sociálnej práce sa odvolávajú na ľudské práva a ľudskú dôstojnosť, službu ľuďom v núdzi, sociálnu spravodlivosť a odbornosť/kompetentnosť (Ondrušková, Pružinská, 2015). Osobnosť sociálneho pracovníka je z profesionálneho i ľudského hľadiska základným vkladom do jeho profesie. Dôležité nie sú len teoretické znalosti a praktické skúsenosti a zručnosti, ale aj hodnoty a osobné postoje sociálneho pracovníka (Kolodziej, 2013). Rovnaká teória je platná aj pre osobu dobrovoľníka.

ČO MÔŽEM AKO DOBROVOĽNÍK ROBIŤ?

Občianske združenie Prima pôsobí na území hlavného mesta už 20 rokov. Venuje sa terénnej sociálnej práci so skrytou populáciou injekčných užívateľov drog, s ľuďmi pracujúcimi v pouličnom sexbiznise a ľuďmi bez domova. Každý rok sa snaží čoraz viac využívať potenciál dobrovoľníkov, a to vo viacerých oblastiach. Primárne ide o pomoc pri balení materiálu, komunitné akcie typu upratovanie sídliska Kopčany, kde pôsobí od roku 2005 (Kontaktné centrum Prima), primárnu prevenciu na festivaloch, koncertoch a masových podujatiach. Ďalej ide o pomoc pri organizovaní akcií a osobnú účasť na akciách pre našich klientov (Vianoce v K-čku, Blšák na Kopčanoch) alebo na osvetových podujatiach (1. december – Svetový deň boja proti HIV/AIDS).

Každý dobrovoľník OZ Prima prejde osobným pohovorom, zúčastní sa na úvodnom zaškolení do činnosti organizácie, oboznámi sa s možnosťami spolupráce, s pravidlami a etickým kódexom OZ Prima.

Foriem dobrovoľníctva v každej spoločenskej oblasti je veľa, výnimkou nie je ani terénna sociálna práca, pretože je na nás, aby sme možnosti na dobrovoľnícku prácu vytvárali a aby sme potenciál dobrovoľníkov využili na prospech vecí.

LITERATÚRA

- Európsky portál pre mládež. 2013. In: Európsky portál pre mládež [online]. 2013. Dostupné na: https://europa.eu/youth/volunteering_sk.
- Hanečáková, M. 2011. Dobrovoľníctví a sociální práce. In: Sociální práce. České Budějovice: Asociace vzdělavatelů v sociální práci, 2011, s. 6. ISSN 1213-6204.
- Kolodziej, J. 2013. Kompetencie sociálneho pracovníka v prevencii sociálno-patologických javov. In: Postavenie sociálneho pracovníka v spoločnosti. Príklady z praxe. Bratislava: VŠZaSP sv. Alžbety. 37-40. ISBN 978-80-8132-094-1.
- Mydlíková, E. et al. 2002. Dobrovoľníctvo na Slovensku alebo „čo si počať s dobrovoľníkom“. Bratislava: ASSP, 2002, s. 38. ISBN 80-968713-0-7.
- Ondrušková, E., Pružinská J. 2015. Štandardy terénnej sociálnej práce a terénnej práce v sociálne vylúčených komunitách. Bratislava: Implementačná agentúra MPSVR SR, 2015, s. 8-10. ISBN 978-80-970110-2-4.

PREVENCIA VYBRANÝCH SOCIÁLNOPATOLOGICKÝCH JAVOV

Banská Bystrica 11. a 12. apríla 2019

► **Agresívne správanie detí a mládeže –
súčasný stav a možnosti prevencie**

Prof. PhDr. Ingrid Emmerová, PhD.

Katolícka univerzita v Ružomberku

► **Digitálne technológie a kyberšikanovanie –
nové prístupy k prevencii**

Mgr. Andrea Cox

riaditeľka, Digitálna inteligencia, Bratislava

► **Základné informácie o deštruktívnych
spoločenstvách – tzv. zhubné sekty**

Mgr. Ivana Škodová

Integra – Centrum prevencie v oblasti siekt, o. z.,
Banská Bystrica

► **Seniori ako obeť trestnej činnosti –
možnosti spolupráce s regionálnymi
osvetovým a regionálnymi kultúrnymi
strediskami v Slovenskej republike**

PhDr. Elena Buksová, PhD.

Ministerstvo vnútra SR, kancelária ministerky
vnútra, odbor prevencie kriminality,
detašované pracovisko Banská Bystrica

► **Prezentácia kultúrno-osvetovej
činnosti – príklad dobrej praxe**

Mgr. Tatiana Salajová,

poverená riadením Stredoslovenského
osvetového strediska v Banskej Bystrici

► **Globalizácia, digitalizácia,
internetový gambling**

MUDr. Ludvík Nábělek, PhD.

prednosta, II. psychiatrická klinika SZU
a FNŠP F. D. Roosevelta, Banská Bystrica

► **Divácke násilie ako špecifická forma
extrémizmu**

Mjr. Mgr. Tomáš Šofranec

Oddelenie kriminálnej polície, Krajské
riaditeľstvo Policajného zboru, Banská Bystrica

► **Súčasný prejav rasizmu,
neonacizmu a extrémizmu**

Mgr. Lucia Sotáková, PhD.

Vzdelávacie centrum Múzea SNP,
Banská Bystrica

► **Metódy a formy vzdelávacej činnosti
Múzea SNP**

PhDr. Jana Odrobiňáková

Vzdelávacie centrum Múzea SNP,
Banská Bystrica

► **Sociálna prevencia v činnosti
Stredoslovenského osvetového strediska
v Banskej Bystrici**

Mgr. Dušan Jablonský

Stredoslovenské osvetové stredisko
v Banskej Bystrici

► **Výmena skúseností a príklady dobrej prax,
spätná väzba účastníkov**

PhDr. Ingrid Hupková, PhD.

Národné osvetové centrum, Bratislava

**Ďalší seminár sa bude konať
3. a 4. októbra 2019 v Žiline.**

65. FOLKLÓRNY FESTIVAL

VÝCHODNÁ

4. – 7. JÚL 2019

festivalvychodna.sk

RESUMÉ

Odborný časopis Sociálna prevencia vydáva Národné osvetové centrum. Aj štrnásty ročník sa zameriava na odbornú reflexiu vybraných sociálnych a sociálnopatologických javov. V časopise sú publikované odborné, recenzne posúdené príspevky renomovaných slovenských a českých autorov. Sociálna prevencia 1/2019 nesie podtitul **Prevencia a eliminácia násilia**. Rozpracováva hlavnú tému v piatich autorských príspevkoch, ktoré reflektujú problematiku prevencie a eliminácie násilia v jeho najrôznejších podobách, formách, prostrediach a v rôznych cieľových skupinách. Rozsiahlejší príspevok dr. Kolára sa venuje odvrátenej tvári inklúzie ako potenciálne zvýšeného rizika výskytu šikanovania v školskom prostredí. Odborný časopis prináša aj ďalšie, nemenej významné témy späté s cieľovou skupinou detí a mládeže, akými sú význam duševného zdravia, prevencia problémov spôsobených alkoholom, postavenie dieťaťa v konaní o výkon rozhodnutia či téma zdravia, rizík a ohrození virtualitou. K zamysleniu vedú čitateľa príspevky na tému diktát konzumizmu, dobrovoľníctvo v terénnej sociálnej práci alebo ako sa z filmu vyvinie náboženstvo.

Časopis Sociálna prevencia je od roku 2015 indexovaný v Bibliographia medica Slovaca a zaradený do citačnej databázy CiBaMed.

Social Prevention journal, published by the National Centre of Culture and Further Education, publishes numerous peer reviewed articles authored by renowned Slovak and Czech scientists. Its 14th edition is focused on the scientific adjudication of selected social and sociopathological phenomena. In issue 1/2019 subtitled '**Prevention and Elimination of Violence**', the main topic is covered by five related articles reflecting upon a subject of prevention and elimination of violence in all its aspects, forms, surroundings and its diverse victim groups. The most comprehensive article, penned by Dr. Kolář, delves into a missing link of inclusiveness as a potentially heightened risk of school bullying behaviour. Fellow articles examine other equally important topics related to the targeted youth groups and adolescents, such as mental health, alcohol fuelled violence prevention, a place of a child in the family court proceedings or subjects of health risks caused by virtual reality and video game dependency. A food for thought is provided also by other articles analysing addictive consumerism, homeless shelter volunteering or cult adoration of movies.

Social Prevention journal has been annotated in the Bibliographia medica Slovaca since 2015 and included in the reference database of CiBaMed.